

Werken aan praktijkonderwijs

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding
en assessment

Werken aan praktijkonderwijs

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding
en assessment

Werkdocument 1998

M. Thijs (APS)
H. v.d. Brand (SVO het Middegaal)
H. Benders (KPC Groep)
G. Doevendans (APS)
R. Steensma (SVO de Trilker)
J. Vink (SVO Kranenburg)

Het echte wonder van ontdekken is niet het op zoek gaan naar nieuwe landschappen, maar het kijken met andere ogen
(Marcel Proust, 1899)

Deze serie is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van OCenW en is gemaakt door de VSLPC. Naast de serie 'Werken aan praktijkonderwijs' zijn series van werkdocumenten gemaakt onder de titel 'Leerlingen op spoor' en 'Werken aan leerwegondersteunend onderwijs'.

Colofon

Medewerkers:

Mevrouw M. Thijs, APS (projectleider)
De heer H. van den Brand, SVO het Middegaal, Veghel
De heer H. Benders, KPC Groep
De heer G. Doevendans, APS
De heer R. Steensma, SVO de Trilker, Leeuwarden
De heer J. Vink, SVO Kranenburg, Utrecht

De redactie is verzorgd door mevrouw M. Pieterse (CPS)
Bureauredactie KPC Groep

Uitgave Vereniging Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra (VSLPC)
's-Hertogenbosch 1998
Bestelnummer: 400.060

Woord vooraf

Deze brochure is geschreven om de ontwikkeling van het toekomstige praktijkonderwijs (pro) te stimuleren. Het praktijkonderwijs zal in de periode van 1998 tot 2002 tot ontwikkeling moeten worden gebracht.

Het beleid in het voortgezet onderwijs (vo) is gericht op de integratie van het huidige vso-lom en vso-mlk in het vo. Het speciaal voortgezet onderwijs (svo) zal in de toekomst die leerlingen moeten opvangen die geen diploma kunnen halen. De opvang gebeurt binnen het leerwegondersteunend (lwo) of praktijkonderwijs of dit alleen kunnen met extra ondersteuning op orthopedagogisch en orthodidactisch terrein. De opvang gebeurt binnen het leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs en alleen als er een beschikking voor is afgegeven door de regionale verwijzingscommissie (RVC), die daarvoor landelijk uniforme criteria hanteert.

Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf maar maakt deel uit van een grote onderwijskundige vernieuwing: de ontwikkeling van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo).

Voor het realiseren van het vmbo, inclusief het lwo en het praktijkonderwijs, moeten alle betrokken scholen per 1 januari 1999 deel uitmaken van een samenwerkingsverband.

Een belangrijk verschil met de huidige situatie zal zijn dat de bepaling of een leerling in aanmerking komt voor extra zorg (de toelaatbaarheidsbepaling) op een onafhankelijke wijze zal verlopen. Dit is de taak van de Regionale Verwijzings Commissies (RVC).

Een RVC bepaalt of een leerling toelaatbaar is voor het lwo of het praktijkonderwijs op basis van duidelijke en landelijk geldende criteria.

Op termijn wordt deze rol voor het lwo overgenomen door een zogenaamde Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL).

Het zijn met name de uniforme landelijke toelatingscriteria die van invloed zijn op het onderwijsaanbod dat binnen het praktijkonderwijs gegeven kan gaan worden. Zo is er een directe relatie tussen de haalbaarheid van de kerndoelen van de basisvorming en het onderwijsniveau (leerachterstand) waarvan men uitgaat.

We spreken in de publicaties van een werkdocument. Een werkdocument maakt toegankelijk wat al ontwikkeld is voor het praktijkonderwijs. Bijvoorbeeld in de pre-pilots van de grote steden. Ook worden voorbeelden gegeven van situaties waarin men al een start gemaakt heeft met de ontwikkeling. Het werkdocument biedt een overzicht van aangrijpingspunten om in het eigen samenwerkingsverband aan de slag te gaan met praktijkonderwijs. Door voortschrijdend inzicht en voortgaande ontwikkeling dient een werkdocument met enige regelmaat te worden geactualiseerd. De LPC zullen in interactie met de scholen o.a. in Pilotprojecten Praktijkonderwijs inventariseren wat nodig is voor een werkdocument dat het vervolg van de ontwikkeling ondersteunt.

De wettelijke basis

Per 1 augustus 1998 is de nieuwe versie van de Wet op het Voortgezet Onderwijs ingegaan. Het hoofddoel van deze wet is het invoeren van leerwegen. Deze leerwegen gelden voor het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo), het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo), het leerwegondersteunend onderwijs (lwo).

De belangrijkste uitgangspunten zijn:

- de verbetering van de aansluiting van mavo en vbo op het vmbo en de arbeidsmarkt Een mavo en een vbo opleiding vormen in de huidige tijd geen garantie meer voor een stabiele loopbaanontwikkeling. Het onderscheid in een a-, b-, c- en d- niveau blijkt in de praktijk niet te functioneren;
- er is een groot aantal jongeren dat onvoldoende gekwalificeerd de arbeidsmarkt op gaat.

Het uiteindelijke doel is om de aansluiting met het vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt te verbeteren om voortijdige schoolverlating terug te dringen en om de druk op het svo te verminderen.

Waaruit bestaat de vernieuwing

Het onderwijs wordt opgezet volgens een aantal leerwegen:

- de theoretische leerweg;
- de gemengde leerweg;
- de beroepsgerichte leerweg, welke uiteenvalt in de kaderberoepsgerichte en de basisberoepsgerichte leerweg.

Daarnaast moet er leerweg ondersteunend onderwijs ontwikkeld worden dat tot doel heeft om zoveel mogelijk leerlingen via een van de leerwegen naar de 'eindstreep' te brengen.

Het lwo moet ontwikkeld worden vanuit de huidige middelen die nu in ivbo en svo/lom worden aangewend. Naast het lwo moet er praktijk onderwijs ontwikkeld worden. Het praktijkonderwijs is bedoeld voor die groep jongeren die door cognitieve beperkingen geen reguliere beroepsopleiding kunnen volgen.

Per 1 augustus 1998 valt het svo/lom en het svo/mlk onder de Wet op het Voortgezet Onderwijs. Vanaf 1 augustus 1999 is er voor svo/mlk-scholen de eerste mogelijkheid om als praktijk-school te worden erkend. De laatste mogelijkheid is voor 1 augustus 2002.

Het Praktijkonderwijs in de Wet op het Voortgezet Onderwijs

In artikel 10f wordt het praktijkonderwijs nader omschreven. In hoofdlijnen komt het neer op het volgende.

- Praktijkonderwijs wordt gegeven aan scholen voor praktijk onderwijs of afdelingen voor praktijkonderwijs verbonden aan scholen voor vmbo.
- Praktijkonderwijs is onderwijs voor leerlingen voor wie vaststaat dat een orthopedagogische en een orthodidactische benadering is geboden en bij wie het volgen van het onderwijs in een van de leerwegen al dan niet in combinatie met het volgen van lwo niet leidt tot het behalen van een diploma of een getuigschrift.
- Praktijkonderwijs bestaat uit een gedeelte waarin aangepast theoretisch onderwijs, persoonlijkheidsvorming en het aanleren van sociale vaardigheden wordt verzorgd en een gedeelte waarin de leerling wordt voorbereid op het uitoefenen van functies op de arbeidsmarkt. Praktijkonderwijs wordt zodanig ingericht dat de kerndoelen van de basisvorming zoveel mogelijk worden bereikt. Praktijkonderwijs bereidt de leerling voor op functies binnen de arbeidsmarkt die liggen onder het assistentenniveau.
- Het bevoegd gezag van een school voor praktijkonderwijs kan indien dat voor de leerling noodzakelijk is afwijken van de doelen van de basisvorming.
- Door middel van een algemene maatregel van bestuur worden voorschriften vastgesteld met betrekking tot de vakken die het praktijkonderwijs omvat.

De regeling van toelaatbaarheid tot het praktijkonderwijs

In de ministeriële brief van 25 november 1998 waarin het ontwerp van de tijdelijke regeling regionale verwijzingscommissies voortgezet onderwijs wordt aangeboden aan de voorzitter van de Eerste Kamer wordt in artikel 5, lid 4, aangegeven welke leerlingen toelaatbaar zijn tot praktijkonderwijs.

Artikel 5, lid 4:

De regionale verwijzingscommissie geeft slechts het advies dat een leerling toelaatbaar is tot praktijkonderwijs, indien de leerling een intelligentiequotiënt heeft binnen de bandbreedte van 60 tot 75/80, en de leerachterstand meer is dan 3 leerjaren.

De visie van het landelijk werkverband SVO-MLK op het praktijkonderwijs

Het landelijk werkverband gaat ervan uit dat leerlingen die praktijkonderwijs volgen als belangrijkste kenmerk hebben dat ze in de eerste fase van het vo geen diploma of certificaat kunnen halen. Ze zijn praktisch ingesteld en leren vooral door doen en hebben derhalve grote moeite met (theoretisch) leren. Voor deze leerlingen staat vast dat zij de doelen van de basisvorming niet volledig kunnen halen.

Deelname aan de tweede fase behoort niet tot de mogelijkheden. De school voor praktijkonderwijs is eindonderwijs. Zonder diploma en/of certificaat behoren leerlingen tot de categorie laag- en ongeschoolden en zijn soms moeilijk bemiddelbare werknemers.

Voor de doelgroep is een naadloze overgang tussen school en werksituatie en de daarbij horende begeleiding op de arbeidsplaats van groot belang.

Begeleiding op de arbeidsplaats is belangrijk. Met name als het gaat om sociaal emotioneel functioneren zonder begeleiding op de arbeidsplaats is de kans op terugval in de eerste periode binnen de werksituatie erg groot.

Een samenhangend kader voor de deelprojecten Praktijkonderwijs

Onder de noemer 'Werken aan Praktijkonderwijs' (de titel van deze serie) is voor de werkdocumenten een kader gekozen waarbinnen de projecten voor praktijkonderwijs een plaats krijgen.

A Het onderwijsaanbod voor praktijkleren

Zoals uit de nieuwe Wet op het Voortgezet Onderwijs blijkt geeft de overheid weinig specifieke bepalingen over de inhoud van het praktijkonderwijs.

Er is sprake van aangepast theoretisch onderwijs waarin de kerndoelen van de basisvorming zoveel mogelijk dienen te worden bereikt. Verder is er sprake van persoonlijkheidsvorming, het leren van sociale vaardigheden en het voorbereiden op het uitoefenen van een functie op de arbeidsmarkt. De praktijkschool leidt daarbij de jongeren op tot een functie die ligt onder het assistentenniveau.

Het zwaartepunt van het onderwijsaanbod moet liggen op het vergroten van de zelfstandigheid van de leerling:

- aandacht voor het zelfstandig kunnen leven en wonen;
- aandacht voor het zelfstandig maatschappelijk functioneren;
- aandacht voor het zelfstandig verrichten van werk.

B Aangepaste basisvorming

Duidelijk is dat er sprake moet zijn van een aangepaste basisvorming. De wet biedt hiervoor de ruimte. Het bevoegd gezag van een school voor praktijkonderwijs kan, indien dat ten behoeve van de leerling noodzakelijk is, afwijken van de vakken van de basisvorming. Door middel van een algemene maatregel van bestuur worden de relevante vakken voor het praktijkonderwijs vastgesteld.

C Loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment

Leerlingen in het praktijkonderwijs maken een keuze voor een bepaalde loopbaan op de arbeidsmarkt en bereiden zich door middel van het onderwijsaanbod en door middel van diverse stages voor op deze plek op de arbeidsmarkt. Juist in de beperking van de keuzemogelijkheden van de leerlingen ligt de verfijning. Anders dan leeftijdsgenoten die een opleiding in het VMBO of in de Tweede Fase in het verschiep hebben, stappen deze leerlingen na het praktijkonderwijs in een loopbaan waarvan zij verwachtingen hebben. Of dit nu de WSW, een branche-opleiding of gewoon een arbeidsplaats is: ze maken een aanvang met hun loopbaan en staan -al of niet met verdere begeleiding- midden in de maatschappij. Oriëntatie op die loopbaan, kijken of je het aankunt, jezelf verder ontwikkelen, zoveel mogelijk te weten komen: dit zijn de elementen

van loopbaanoriëntatie en -begeleiding. Het praktijkonderwijs heeft de kans om juist door de beperking die in de loopbaanmogelijkheden van de leerlingen aanwezig is een verfijnde loopbaanoriëntatie en -begeleiding te realiseren die past bij de kansen van de leerlingen.

Assessment-technieken spelen in alle leerjaren een rol om de leerlingen op basis van de gemaakte keuzen zo goed mogelijk te coachen naar de plaats op de arbeidsmarkt. Het SVO-MLK heeft hierin al veel ervaring opgebouwd.

Het is van belang dat de voorbereiding van de leerling op de arbeidsmarkt procesmatig en zoveel mogelijk geïntegreerd in het onderwijsaanbod verloopt. Leerlingen maken keuzes vanuit de brede basisvorming naar een sector, van een sector naar een branche en binnen de branche naar een arbeidsplaats. Zij trainen hun algemene en beroepsvaardigheden zo dat deze door middel van assessments zichtbaar gemaakt kunnen worden.

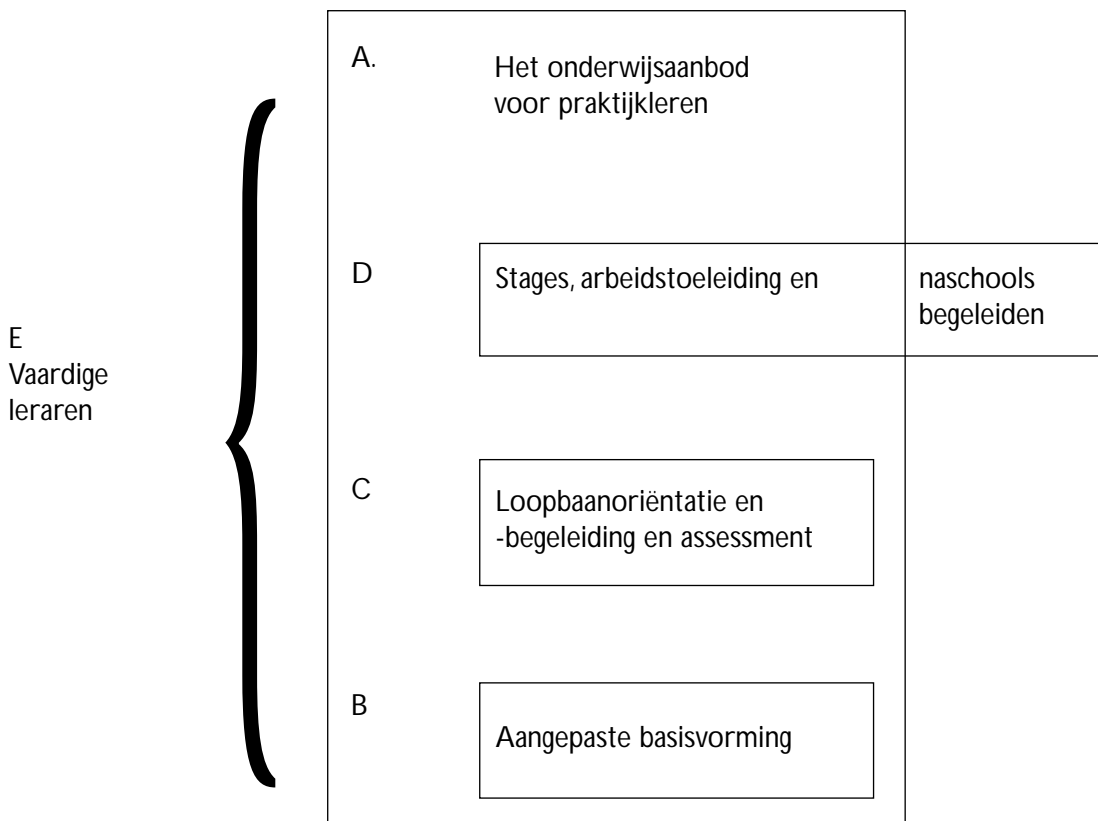
D Stages, arbeidstoeleiding en naschools begeleiden

Leerlingen in het praktijkonderwijs maken tijdens de oriëntatieperiode een keuze voor een stageplaats op basis van diverse hulpmiddelen. Een loopbaanoriëntatie en begeleiding die past bij de kansen van de leerlingen en de mogelijkheden van de school en arbeidsmarkt. Op basis van de arbeidsplaatsenmerken en de leerlinggegevens wordt men geplaatst op de stage-/arbeidsplaats. Het naschools begeleiden geeft aan alle betrokkenen bij de stage en plaatsing op de arbeidsplaats een zekerheid op de slaagkans.

E Vaardige leraren

Wat moeten leraren weten, kunnen, doen en bijleren om het onderwijsaanbod voor praktijkonderwijs te realiseren. In het werkdocument is een checklist opgenomen die, aan de hand van leerlingkenmerken en een daarvan afgeleid lerarenprofiel, de scholingsbehoefte van zowel het team als de individuele leraar in kaart brengt. Met behulp van deze checklist is een school in staat sterke en zwakke punten te inventariseren en aan de hand daarvan nascholingsbeleid op te zetten.

De serie 'Werken aan praktijkonderwijs' in schema.

E Vaardige leraren: wat leraren moeten weten, kunnen, doen en (bij)leren ten aanzien van A t/m D.

Inhoud

1 Inleiding	9
1.0 Vooraf	9
1.1 Voor wie is dit werkdocument bestemd?	9
1.2 Waar gaat dit werkdocument over?	9
1.3 Plan van aanpak lob	10
2 Situering loopbaanoriëntatie en -begeleiding)	11
2.1 Mogelijke positionering	11
2.2 Huidige positionering in onderwijs	12
2.3 Wenselijke positionering in het praktijkonderwijs	14
3 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding	17
3.1 Leren kiezen	17
3.2 Oriëntatie op arbeid, beroep en school	19
3.3 Krachtige leeromgeving	24
3.4 De mate waarin diverse uitgangspunten van LOB zijn gerealiseerd	25
4 Assessment	27
4.1 Omschrijvingen en doeleinden assessment	27
4.2 Gebruik van assessment	27
4.3 Assessment in de praktijk	28
4.4 Relatie assessment-educatief programma	28
4.5 Instrumenten	29
5 Logboek	31
6 Literatuurlijst	33
7 Begrippenlijst	35
8 Bijlagen	39
Bijlage 1 Mast 1 en 3	39
Bijlage 2 Melba	40
Bijlage 3 LVS 20	44
Bijlage 4 Kwalificatie: een combinatie van werkervaringen en kennis	45

Inleiding

1.0 Vooraf

Dit werkdocument is een eerste verkenning van het onderwerp Loopbaanoriëntatie en Assessment in het Praktijkonderwijs. Het is ontstaan in de tweede helft van 1998. Aan dit thema wordt in 1999 verder gewerkt. We hopen in 1999 op basis van voortschrijdend inzicht aan een nog meer specifiek op het praktijkonderwijs toegesneden brochure rond dit thema vorm te geven. We nodigen dan ook iedereen uit om ervaringen, aanpakken, eventuele instrumenten op de gebieden Loopbaanoriëntatie en assessment die men bruikbaar acht voor het praktijkonderwijs van straks aan ons op te sturen: APS, Postbus 85475, 3508 AL Utrecht, tel 030-2856723 (Kit Weissman, secr.). Indien u hierop reageert zullen wij u uitnodigen om met ons mee te blijven denken.

1.1 Voor wie is dit werkdocument?

Dit werkdocument is bestemd voor leraren en begeleiders in het praktijkonderwijs en voor betrokken medewerkers in verzorgingsinstellingen.

1.2 Waar gaat dit werkdocument over?

Dit werkdocument heeft als onderwerp loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment in het praktijkonderwijs.

In het voorgenomen advies in leerwegen van Swets en Hover is de doelgroep van het toekomstige praktijkonderwijs als volgt omschreven:

'Leerlingen die aangewezen zijn op praktijkonderwijs hebben een aanzienlijke integrale achterstand in leervorderingen, voor een belangrijk deel samenhangend met beperkte cognitieve capaciteiten. Hiervan kan worden aangenomen dat zij -ook met veel extra zorg- in vrijwel alle gevallen niet in staat zullen zijn om een dusdanig diploma in een beroepsgerichte leerweg te verwerven dat doorstroom naar vervolgonderwijs op assistentniveau tot de mogelijkheden behoort. Deze leerlingen zijn vaak sociaal-emotioneel kwetsbaar, hetgeen zich kan uiten in internaliserende (gedrags)problematiek (bijvoorbeeld faalangst, sociale angst, lage weerbaarheid, sterke geremdheid in gedrag) ofwel externaliserende gedragsproblematiek (waaronder agressiviteit, hyperactiviteit en concentratieproblemen).'

In het praktijkonderwijs maken de leerlingen een keuze voor een functie op de arbeidsmarkt. Deze keuze betreft een functieniveau onder het kwalificatieniveau dat aangeduid wordt als het assistentniveau..

Het praktijkonderwijs zal deze doelgroep op basis van behoefte begeleiden. Arbeidstoeleiding neemt hierin een centrale plaats in.

Onder loopbaanoriëntatie en -begeleiding verstaan we in deze brochure alle begeleidende activiteiten die de school de leerling aanbiedt om tot een beter inzicht te komen op het gebied van de te maken passende beroeps- of functiekeuze. Alle stapjes op dit gebied behoren tot de loopbaan van de leerling. Het begrip 'loopbaanoriëntatie' geeft aan dat dit een activiteit is die de leerling vooral zelf moet ondernemen, 'loopbaanbegeleiding' geeft aan dat de school hierin een begeleidende taak heeft.

Onder assessment verstaan we het door observatie in een gesimuleerde situatie vaststellen of leerlingen over een bepaalde vaardigheid beschikken of een bepaalde taak kunnen uitvoeren.

Dit werkdocument wil inzicht verschaffen in de onderlinge verwevenheid tussen de keuze van de leerlingen aan de ene kant en de mogelijkheden van het assessment aan de andere kant. Dit werkdocument beschrijft de huidige praktijk in het SVO-MLK en geeft op basis hiervan een perspectief op te ontwikkelen middelen: er wordt een plan beschreven voor een logboek voor de leerlingen op het gebied van loopbaanoriëntatie en begeleiding en assessment dat past bij de ontwikkelingsrichting die het praktijkonderwijs bezig is in te slaan. Dit product zal in de loop van 1999 ontwikkeld worden en aanleiding vormen voor een vervolpublicatie.

1.3 Het Plan van Aanpak Loopbaanoriëntatie en -Begeleiding (L.O.B.)

In 1996 is het Plan van Aanpak Loopbaanoriëntatie en -Begeleiding van start gegaan. Het heeft een looptijd tot het jaar 2000. Met dit PVA-LOB wordt beoogd binnen de scholen voor voortgezet onderwijs een 'school-lange' en 'schoolbrede' aanpak van keuzebegeleiding te bevorderen in het verlengde van en als instrument voor de lopende onderwijsontwikkelingen. Centraal staan het bevorderen van een brede vorming, zelfstandig en actief leergedrag en recht doen aan verschillen. Een geïntegreerde en procesmatige loopbaanoriëntatie en -begeleiding wordt hierbij gezien als een belangrijk instrument. Het PVA-LOB wordt aangestuurd door het PMVO. De Landelijke werkverbanden SVO\LOM, MLK en ZMOK zijn gesprekspartner in de kring van externe actoren van het PVA-LOB.

Een van de activiteiten van het plan van aanpak LOB is het onderzoek 'Loopbaanoriëntatie, loopbaanbegeleiding en keuzeprocessen', uitgevoerd door het ISOR/Instituut voor Onderwijs-research van de Universiteit van Utrecht. Het betreft een longitudinaal onderzoek naar de invoering, vormgeving, uitvoering en effecten van LOB in het voortgezet onderwijs. Daarbij worden gedurende drie jaar 20 scholen gevolgd in hun ontwikkeling.

Op verzoek van het planmanagement heeft een oriënterende verkenning plaatsgevonden naar de vormgeving van LOB in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (SVO). Deze verkenning diende gericht te zijn op de mogelijkheid tot vergelijking van de uitkomsten met de resultaten van het hoofdonderzoek. De resultaten van het hoofdonderzoek zijn gepubliceerd in het rapport 'Loopbaanbegeleiding en het maken van loopbaankeuzes', K.M.Stokking en F.J.Leenders, 1998.

Het onderzoek naar LOB in het SVO heeft nadrukkelijk een oriënterend karakter. Het is nog niet gepubliceerd, maar al wel beschikbaar gesteld om onze verkenningen te onderbouwen. Aan het onderzoek deden 8 scholen mee, gespreid over LOM, MLK, ZMOK en ZMLK. Het onderzoek levert dus niet uitsluitend gegevens over het huidige SVO MLK. Er deden 3 SVO-MLK scholen mee. Toch leveren de uitspraken van directeuren, decanen en mentoren interessante gezichtspunten op, die wij hier en daar zullen citeren onder de vermelding (ISOR, 1998)

2 Situering loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment

2.1 Mogelijke situering

Samen met enkele vertegenwoordigers uit het SVO-MLK zijn we op zoek gegaan naar de wenselijke positionering van de thema's 'beroepskeuze' of 'loopbaanoriëntatie en begeleiding' en 'assessment'.

Zoals het geval in het Raamleerplan van de pilot Amsterdam, kwamen ook wij tot een opbouw van het toekomstige praktijkonderwijs in vier fasen. We spreken nadrukkelijk van fasen, omdat deze niet gelijk te stellen zijn met leerjaren. De 4 fasen hebben betrekking op het aanbod van zowel onderwijs als begeleiding in het praktijkleren. Stages zijn daarvan een onlosmakelijk onderdeel. In het huidige svo/mlk worden 4 soorten stages onderscheiden.

- 1 Algemeen voorbereidende stage; kennismaken met arbeidsvoorwaarden, regels en tempo in werksituaties.
- 2 Arbeidsoriënterende stages; inzicht krijgen in arbeidsomstandigheden en functie-eisen.
- 3 Arbeidsvoorbereidende stages; verwerving van een algemene werkhouding.
- 4 Plaatsingsstages; plaatsing op een arbeidsplaats met begeleiding.

In de scholen wordt ook gesproken van snuffelstages, interne stages en plaatsingsstages. Afhankelijk van de organisatie in de school hebben deze stages één of meer van bovengenoemde karakteristieken.¹ Elke leerling zal in eigen tempo het onderwijsaanbod doorlopen. De onderbouw is gelijk te stellen met fase 1, de middenbouw met fase 2 en 3, de bovenbouw met fase 4. De praktijk-component loopt qua uren op naar fase 4, terwijl de AVO-component tegelijkertijd afneemt. (figuur 1)

Mogelijke situering loopbaanoriëntatie & assessment

AVO			
Aangepaste	basisvorming	Stages	Plaatsingsstage
		branche	Praktijk
Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4

Fase 1 en 2: **Loopbaanoriëntatie van breed naar sector Assessmentsvaardigheden**

Fase 3 en 4: **Loopbaanoriëntatie van branche naar arbeidsplaats Assessmentsvaardigheden**

Figuur 1

2.2 Positionering in huidige SVO/MLK scholen

Hieronder volgen twee voorbeelden van toekomstige praktijkscholen: hoe positioneren zij de keuzes die de leerlingen nu maken en de toeleiding naar de arbeidsmarkt?

1 SVO Kranenburg, Utrecht:

Fase 1 staat in het teken van het zelfbeeld van de leerling: Wie ben ik? Wat kan ik?

Wat vind ik leuk? Fase 2 staat meer in het teken van wat er allemaal te vinden is op de arbeidsmarkt. Fase 3 legt de nadruk op de wens van de leerling: Wat wil ik straks proberen te bereiken? Waar liggen mijn interesses en wat kies ik?

In fase 4 volgt de keuze voor een arbeidsplaats.

De vraagstelling gaat gepaard met ervaringsgerichte activiteiten: interne stage, snuffelstage en uiteindelijk de plaatsingsstage. Assessment-technieken maken deel uit van de trechter waarin de leerling terecht komt: steeds wordt de stand van zaken op het gebied van beheerste vaardigheden opgemaakt. Voortgangsgesprekken met leerling en ouders, gerichte leerlingbesprekingen en stagebesprekingen begeleiden de leerlingen tijdens dit proces:

Voortgangsgesprekken	4 Plaatsingsstage Arbeidsvoorbereidende stage	Stagebespreking (stagebegeleiders) 3+4 Ouders Gerichte leerlingbesprekingen (team)
	3 Interne stage (algemeen voorbereidende stage) Snuffelstage (arbeidsoriënterende stage) Wat wil ik? a Gesprek Vanuit jezelf b Vanuit omgeving c test AWIT	
	2 Beroepen-informatie Wat is er?	
	1 Wie ben ik Wat kan ik?	

Figuur 2

2 SVO Het Middegaal, Veghel

Op het Middegaal wordt veel aandacht besteed aan de keuze van de leerlingen. De school gebruikt hiervoor eigen materiaal in elk leerjaar en organiseert projecten waarin gastlessen door werkgevers en oud-leerlingen, excursies en kijkmateriaal in de vorm van videobanden een plaats hebben gekregen.

De school gebruikt een interesstest. De school heeft veel ervaring opgedaan in het toeleiden naar werk. Vanuit de school is een bovenschools stagecoördinator aangesteld die voor een netwerk van zeven SVO-scholen werkzaam is. Er wordt zorgvuldig aandacht besteed aan het zoeken van arbeidsplaatsen die de leerlingkenmerken van de betreffende leerling matchen met het profiel en de functiekenmerken van de arbeidsplaats.

Naast leerlingbesprekingen door het team betreft de school de ouders bij de voortgangsgesprekken met de leerlingen.

Praktijkvakken 50%	Praktijkvakken 50%	Stage 50%	Stage 70%	
	alg.techniek h.h.kunde textiel mechanische t. bouw.		->over- dracht	Nazorg: * AI * RBA-fin. * SPD * arbeids- consulent * WIW
AVO 50%	AVO 50%	Praktijk 10% leerlingwerk- plaats AVO 40%	praktijk 10% AVO 20%	
Leerjaar 1	Leerjaar 2	Leerjaar 3	Leerjaar 4	Nazorg

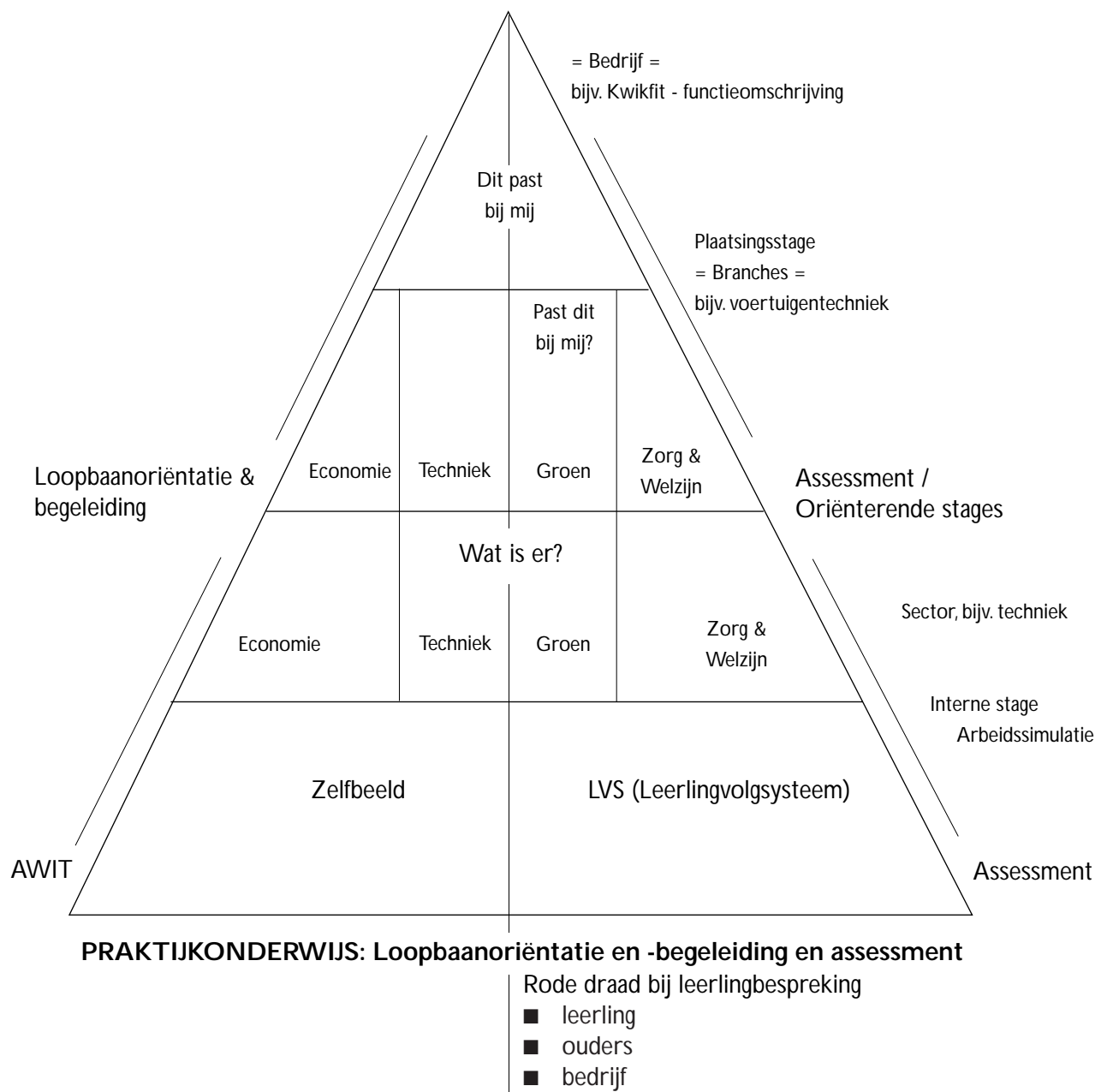
Figuur 3

In het onderzoek van het ISOR naar de vormgeving van LOB in het Voortgezet speciaal onderwijs (SVO) merken de directieleden van drie MLK-scholen het volgende op over het moment waarop een definitieve keuze voor een richting of branche gemaakt moet worden: 'de leerlingen maken in de loop van hun schoolloopbaan een keuze voor een bepaalde richting, waarbij de (beroeps-oriënterende) stages een belangrijke rol spelen. Het moment waarop deze keuzes gemaakt worden is vaak sterk individueel bepaald. De leerlingen volgen in principe vanaf 15-16 jarige leeftijd, het derde leerjaar, stages in het bedrijfsleven. Op grond van de ervaringen tijdens de stages wordt steeds duidelijker welke arbeidsrichting het meest geschikt is voor de betreffende leerling. Bij sommige leerlingen is al na een of twee stages duidelijk welke richting ze uit willen; dat wordt verder uitgebouwd, er wordt gekeken welke moeilijkheidsgraad de leerlingen aankunnen en soms volgen leerlingen gastlessen in het VBO. Bij andere leerlingen moet soms nog worden uitgezocht onder welke condities werken mogelijk is (wel/geen sociale werkplaats), voordat er überhaupt sprake is van een keuze voor een bepaalde richting.

2.3 Positionering van loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment in het praktijkonderwijs

Het praktijkonderwijs van straks zal op nieuwe leest geschoeid zijn: niet alleen is er sprake van ontwikkelingen op het gebied van onderwijsaanbod, stage en arbeidstoeleiding en een zich ontwikkelende aangepaste basisvorming, ook op het gebied van de beroepskeuze en op het gebied van het assessment is er de laatste jaren veel ontwikkeld. En de toenemende ontwikkeling op het gebied van informatie en communicatietechnologie (ICT) zal ook in het praktijkonderwijs veel veranderen.

Dit zal wellicht blijken uit de volgende positionering van loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment in het praktijkonderwijs (figuur 4).

Figuur 4

In figuur 4 is voor de piramidevorm gekozen om de trechterwerking van 'breed' naar 'smal' aan te geven, als het om loopbaanoriëntatie en begeleiding en assessment gaat. Links staat het proces van loopbaanoriëntatie door de leerling aangegeven, rechts het proces van arbeidstoeleiding en assessment.

Er zijn interessante instrumenten genoemd die in het praktijkonderwijs mogelijk een rol kunnen spelen bij de begeleiding van leerlingen op het gebied van loopbaanoriëntatie en assessment. Om volledig te kunnen zijn moeten deze instrumenten worden onderzocht. Het gaat hier om interesstests en instrumenten die bruikbaar zijn bij assessments. We noemen deze instrumenten niet op deze plek.

Dat is wel het geval met het leerlingvolgsysteem: dit speelt een centrale rol in het proces van loopbaanbegeleiding en assessment.

Leerlingvolgsysteem als rode draad voor keuze en assessment

Centraal door de vier fasen heen is door middel van een stippellijn het leerlingvolgsysteem (leerlingdossier) aangegeven.

Een leerlingvolgsysteem kan de ervaringen van de leerlingen op het gebied van hun loopbaanoriëntatie verbinden met de resultaten van de verschillende vormen van assessment. In het leerlingvolgsysteem bewaart de school deze resultaten, tezamen met de resultaten van leerlingbesprekingen, gesprekken met ouders en leerling en met de diverse werkgevers.

Naast deze gegevens bewaart de school in het leerlingvolgsysteem de gegevens van de RVC (Regionale Verwijzings Commissie), het onderwijskundig rapport van de toeleverende school en het medisch dossier van de leerling. Op deze manier is het LVS de rode draad door de schoolloopbaan van de leerling.

De vier fasen:

Een indeling in vier fasen met een onderverdeling hiervan in onderbouw (fase 1), middenbouw (fase 2 en 3) en bovenbouw (fase 4) lijkt op basis van de stand van zaken in de discussie de voorkeur te hebben. De ontwikkelingen van de komende periode zullen hierover mederichtinggevend zijn. Hieronder volgt een toelichting per fase.

Fase 1 Brede oriëntatie

De leerlingen oriënteren zich op de eigen ontwikkelende identiteit: Wie ben ik? Wat zijn mijn interesses en mogelijkheden? De leerlingen oriënteren zich op de vier sectoren Zorg en Welzijn, Techniek, Economie en landbouw. De school kan ervoor kiezen om de leerlingen al na de eerste fase te laten voorsorteren voor een sector. Proefondervindelijk kunnen zij de sector van hun keuze 'uitproberen'. In deze fase hebben de leerlingen nog alle mogelijkheid om te switchen.

Fase 2 Oriëntatie binnen de vier sectoren: techniek, zorg en welzijn, economie en landbouw.

In deze fase oriënteren de leerlingen zich binnen een of meerdere sectoren. Interne stages en arbeidssimulaties worden als activiteiten genoemd die binnen deze fase een rol spelen om de geschiktheid van de leerling voor een mogelijk voorsorteren binnen deze sector vast te stellen. De leerling oriënteert zich al doende: hoe staat het met mijn interesse voor het bezig zijn binnen deze sector en wat is er allemaal in te doen? Heb ik voldoende vaardigheid om binnen deze sector door te gaan en wat moet ik nog leren als ik in deze sector wil verder gaan? Aan het einde van fase twee gaan de leerlingen voorsorteren voor een sector die het meest past bij de eigen interesse, affiniteit en vaardigheid. Met deze keuze worden in principe andere sectoren verder afgesloten voor de leerling.

Fase 3 Oriënteren binnen een sector en voorsorteren voor een branche.

In deze fase oriënteren de leerlingen zich op de branches binnen een sector. Snuffelstages en oriënterende, externe stages worden als activiteiten in fase drie genoemd. Al doende oriënteert

de leerling zich: past deze branche bij mij? Wat is er binnen deze branche allemaal te doen? Welk soort bedrijven heb je in deze branche? Welke branche past het best bij mijn interesse en vaardigheidsniveau? Wat moet ik nog bijleren als ik binnen deze branche door wil gaan? En kan ik dat?

Fase drie eindigt met het voorsorteren voor een branche binnen de sector.

Fase 4 Voorbereiding op een bedrijf en voorsorteren voor een functie en arbeidsplaats.

In deze fase bereiden de leerlingen zich voor op bedrijven binnen de branche. Arbeidsvoorbereidende stages en de plaatsingsstage worden genoemd als activiteiten in fase vier. De leerlingen bereiden zich voor op de bedrijven in de branche. De vraag spitst zich toe: past dit bedrijf bij mij? Wat moet ik nog bijleren om blijvend in dit bedrijf te kunnen passen? Fase vier eindigt met de plaatsingsstage. Assessment is gebaseerd op de functie-omschrijving van de arbeidsplaats in de plaatsingsstage. Hierbij neemt het bedrijf een deel van de taak van de school over.

Nader onderzoek noodzakelijk

Het is de vraag of het wenselijk is in fase 3 oriënterende activiteiten binnen de sector open te houden voor de leerlingen. Het woord 'branche' komt hierin ook wat theoretisch over. Oriëntatie binnen de sector en dus op branches moet geen theoretisch vertrekpunt hebben. De leerlingen leren al doende.

Het is noodzakelijk de meest wenselijke invulling van deze fase te onderzoeken in het huidige SVO-MLK en op basis daarvan richting te geven aan de invulling in het toekomstige praktijkonderwijs.

1 Zie ook de werkdocumenten 'Vaardige leraren' en 'Stages, arbeidstoeleiding en naschoolse begeleiding' in deze serie.

3 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding

In het boekje 'Loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het VMBO, een praktijkdebat met schoolleiders en decanen' verwoorden schoolleiders en decanen hun verwachtingen van loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het nieuwe VMBO. Hans van der Molen en Annemarie Oomen beschreven de resultaten van dit praktijkdebat. Het boekje bevat een aantal algemene gedeeltes over Loopbaanoriëntatie en -begeleiding, die we hier bijna letterlijk citeren. Soms is om de leesbaarheid in het verband met het praktijkonderwijs iets weggelaten, soms iets naar het praktijkonderwijs toegeschreven.

3.1 Leren kiezen

'...onderwijs bereidt leerlingen voor op een leven lang leren en kiezen. Dat betekent dat leerlingen leren denken in een levensloopbaan, waarbij zij zich een beeld vormen van de doorlopende lijn vanuit het ...onderwijs naar de maatschappij. Dat vraagt om een aanpak die leerlingen constant prikkelt en stimuleert om zelf onderzoek te doen en dat ook te blijven doen, zodat zij:

- een positief beeld krijgen van wat zij kunnen; hun mogelijkheden en beperkingen;
- zicht krijgen op wat zij willen, op hun interesses, voornemens en ambities en leren zelf het initiatief te nemen in hun loopbaan;
- grondig toetsen wat zij kunnen en willen in relatie met de vervolgmogelijkheden;
- en hun keuzes weten om te zetten in plannen en die ook kunnen uitvoeren.'

'Het loopbaanperspectief is verschillend. Er is een groot aantal niet-keuzes voor deze leerlingen. Hoe minder loopbaanmogelijkheden, hoe meer aandacht er nodig is voor specifieke aspecten en de begeleiding daarbij: het ombuigen van negatieve beelden van zichzelf, het zicht krijgen op wat de leerling wel kan, waarop de leerling te motiveren is.'

3.1.1 Scholen moeten kiezen

'Als scholen de bovenstaande verbeteringen nastreven en dat met hun leerlingen in de -altijd-beperkte tijd willen bereiken, zullen zij keuzes moeten maken.

Wat doen we niet meer en wat doen we wel méér?

Informatie aanbieden aan leerlingen zonder mogelijkheden om die te verwerken en daarover te reflecteren, de verantwoordelijkheid van leerlingen voor hun loopbaan overnemen (door leraren en/of mentoren) is weinig effectief.

Wat moet er dan méér gebeuren in een school waar men werkt aan loopbaanoriëntatie en -begeleiding als voorbereiding op een leven lang leren en kiezen. Bijvoorbeeld dat er een programma komt dat direct in fase 1 begint en doorloopt tot het einde van de schoolloopbaan.

Bij de ontwikkeling en de uitvoering van een programma loopbaanoriëntatie zijn meerdere mensen van zowel binnen als buiten de school betrokken. Binnen de school zijn dat natuurlijk de schoolleiding in verband met onderwijsinhoudelijke en organisatorische samenhang en afstemming, mentoren/klassenleraren vanwege hun begeleidende taak, vakleraren om de relatie tussen hun vak en de wereld van studie en beroep aan te geven. Buiten de school valt te denken aan de netwerken waarin vertegenwoordigers van verschillende bemiddelende instanties vertegenwoordigd zijn.

Ook directe betrokkenheid van ouders, naast een actieve rol voor de leerling, is een belangrijke voorwaarde voor een dergelijk programma. Samenwerking met externe instanties van en voor migranten ligt voor de hand om zo de betrokkenheid van de ouders van deze leer-

lingen bij de school en dus ook bij de loopbaanoriëntatie en -begeleiding van hun kinderen te vergroten.

Van een programma loopbaanoriëntatie en -begeleiding valt geen eenduidige blauwdruk te geven. Daarvoor verschillen scholen teveel in hun ontwikkeling en in de mate waarin zij bereid en in staat zijn vernieuwingen in het onderwijs te realiseren.'

3.1.2 Elementen voor een programma loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB)

Wat wel kan - en hieronder ook gebeurt - is aangeven welke elementen een dergelijk programma loopbaanoriëntatie in ieder geval omvat. Een programma lob dat tot doel heeft leerlingen voor te bereiden op 'kiezen door het hele leven', kent voor leerlingen twee belangrijke terreinen:

- 1 het bewust leren kiezen
- 2 de oriëntatie op arbeid, beroep en maatschappij en mogelijk ook onderwijs

Elk terrein bestaat uit elementen met hoofdvragen die zichtbaar maken wat leerlingen moeten weten en kunnen. Het eerste terrein - bewust leren kiezen - bevat vragen die leerlingen systematisch leren aan zichzelf te stellen. Zo leren ze geleidelijk aan om te gaan met hun verantwoordelijkheid voor de keuzes die zij in de toekomst moeten maken en zijn ze in staat zelf te kiezen. Dit terrein bestaat uit elementen waarin leerlingen naast het vergroten van kennis en inzicht hun vaardigheden en attitudes ontwikkelen. Het tweede terrein bevat die informatie die voor leerlingen op de verschillende keuzemomenten van belang is om tot een bewuste keuze te kunnen komen.

3.1.3 Leerlingen moeten leren kiezen

Een uiteindelijke opgave voor scholen is om leerlingen te leren denken in loopbaantermen. Keuzes die leerlingen moeten maken tijdens hun schoolloopbaan (voor een sector, een branche, voor een arbeidsplaats, een baan) zijn geen losstaande keuzes, maar stappen in een loopbaan. Het eerste terrein bevat drie elementen.

Leerlingen moeten hun kennis van en inzicht in wat kiezen inhoudt vergroten. Het moet duidelijk zijn wat er zoal komt kijken bij een proces van kiezen, besluiten nemen en die omzetten in daden. Bijvoorbeeld dat de leerling zich oriënteert op een keuze, dat hij informatie nodig heeft, dat keuzes gevolgen hebben. Leerlingen leren ook de vaardigheden en attitudes die nodig zijn om zich te oriënteren en te informeren over kiezen, om besluiten te nemen en keuzes te maken.²

Heel belangrijk is hierbij de bewustwording van de eigen identiteit.

Het gaat erom dat leerlingen kennis en inzicht krijgen in die aspecten van zichzelf die van belang zijn bij het kiezen. Wat kan ik, wat zou ik willen kunnen? Wat vind ik leuk en interessant, wat zou ik leuk en interessant willen vinden? Wat is voor mij belangrijk? De beelden die leerlingen hierover van zichzelf hebben, zijn aan veranderingen onderhevig.

Wat je vandaag leuk vindt, kan over een tijdje wel weer anders zijn. Om die reden is het belangrijk dat leerlingen leren zich dit soort vragen steeds opnieuw te stellen en goed naar zichzelf te kijken. Daarom leren ze ook hoe je antwoorden op die vragen kunt vinden, hoe je zicht krijgt op je capaciteiten, interesses en opvattingen en hoe je die in relatie kunt brengen tot je plannen en verwachtingen voor de toekomst, hoe je datgene wat je nastreeft uitzet in stappen en in tijd. Naast het leren van die vaardigheden speelt het ontwikkelen van attitudes een belangrijke rol: wil je en durf je naar jezelf te kijken, wil en kan je accepteren dat anderen aangeven wat ze van je waarnemen, wil en durf je je wensen en ambities te realiseren?

Bij kiezen en keuzeprocessen speelt de omgeving een grote rol. Voor de leerling is het van belang om te weten wie en wat een rol spelen (sekse, ouders, de economische ontwikkeling, de

arbeidsmarkt bijvoorbeeld) en zich bewust te zijn van de invloed die dat heeft op je denken en dus ook op je keuzes. Naast dit weten gaat het ook om het leren van vaardigheden en ontwikkelen van attitudes om te kunnen en durven omgaan met die invloeden.

3.2 Oriëntatie op arbeid, beroep en maatschappij

3.2.1 Algemene typering

Oriëntatie op arbeid, beroep en maatschappij heeft als doel dat leerlingen een zo goed en volledig mogelijk beeld krijgen van de eigen mogelijkheden in, buiten en na de eigen school. Ten eerste zal een dergelijke oriëntatie aan leerlingen duidelijk moeten maken welke loopbaanmogelijkheden (sectoren, arbeidsplaatsen) er na afronding in beeld komen.

Belangrijk is ook om te weten wat er voor nodig is om je een plaats op de arbeidsmarkt te verwerven en om die plaats te behouden. Daarvoor is evenzeer noodzakelijk dat je weet wat er op die arbeidsmarkt van toekomstige werknemers wordt gevraagd. Een programma loopbaanoriëntatie informeert en confronteert leerlingen met veranderingen op de arbeidsmarkt. En op een aangepast niveau gebeurt dat ook in het praktijkonderwijs.

Leerlingen zijn en worden niet alleen maar leerling, leerling en/of werkende. Oriënteren op de toekomst houdt ook in dat je je oriënteert op de rollen die je in leven mogelijk gaat vervullen naast beroepsbeoefenaar en leerling, zoals ouder, burger, vrijetijdsbesteder. Rollen die vervolgens ook weer hun invloed hebben op de ontwikkeling en het verloop van een loopbaan.

In schema ziet de nieuwe aanpak van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) er zo uit:

1 bewust leren kiezen

Element	Kennis en inzichten	Vaardigheden en attitudes
Leren kiezen	<ul style="list-style-type: none"> - wat is kiezen? - wat komt er kijken bij een keuzeproces? 	<ul style="list-style-type: none"> - hoe kan en wil ik informatie verwerven, waarderen en toetsen? - hoe kan en wil ik besluiten nemen? - hoe kan ik mijn besluiten uitvoeren, hoe heb ik dat gedaan?
Identiteit	<ul style="list-style-type: none"> - wat kan ik en wil ik kunnen? - wat vind ik leuk en wil ik leuk vinden? - wat vind ik belangrijk? 	<ul style="list-style-type: none"> - hoe kan en wil ik kijken naar mijzelf? - hoe kan en wil ik voornemens uitzetten in stappen en in tijd?
Invloed van anderen	<ul style="list-style-type: none"> - wie en wat spelen een rol in het keuzeproces? 	<ul style="list-style-type: none"> - hoe ga ik om met invloed van anderen? - hoe wil ik omgaan met invloed van anderen?

Deze elementen zijn universeel en spelen een rol voor iedereen.

2 Oriëntatie op onderwijs, arbeid en maatschappij

Element	Kennis en inzichten
Onderwijs	- wat is er in, buiten en na de school bereikbaar?
Arbeid	- wat betekent arbeid voor mensen persoonlijk, economisch en in de maatschappij?
Beroepen	- welke arbeidsgebieden en werksoorten zijn bereikbaar?
Maatschappij	- wat is de relatie tussen onderwijs, arbeid, beroep en loopbaan? - welke levensrollen zijn er?

Van deze elementen spelen voor het praktijkonderwijs vooral de laatste drie een rol.
figuur 6

Het is interessant om enkele uitkomsten van het onderzoek van het ISOR naar de vormgeving van Loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het SVO naast de elementen die in 'Loopbaan-oriëntatie- en begeleiding in het VMBO' beschreven zijn te leggen:

Het ISOR vroeg directieleden, decanen en mentoren naar de bekendheid met, wenselijkheid van en haalbaarheid van een aantal kenmerken van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Hiernaast zijn de uitkomsten vermeld:

Bekendheid met, wenselijkheid van en haalbaarheid van een aantal kenmerken van loopbaan-oriëntatie en -begeleiding (gemiddelden op de schaal 1=nee, 2=enigszins, 3=ja)

	Directies			Decanen			Mentoren		
	B	W	H	B	W	H	B	W	H
B=bekend W=wenselijk H=haalbaar									
Loopbaanoriëntatie als primaire verantwoordelijkheid van de leerling zelf.	2.1	2.4	1.6	2.5	2.0	1.3	2.0	2.5	2.0
Loopbaanoriëntatie als activiteit van de leerling zelf.	2.1	2.4	1.6	2.5	2.0	1.8	2.3	2.8	2.3
Een schoolbrede benadering: aandacht voor Lob in alle vakken	2.1	2.1	2.4	3.0	2.8	2.3	2.0	2.3	1.7
LOB als continue aangelegenheid (niet alleen rond keuzemomenten)	2.3	3.6	2.5	3.0	2.5	2.0	2.0	2.5	2.0
Bevorderen van identiteitsontwikkeling van leerlingen, als basis voor keuzen	2.6	3.0	2.5	3.0	2.8	2.3	2.6	2.8	2.3
De school biedt een krachtige leeromgeving voor actief, betekenisgericht leren	2.6	2.8	2.6	3.0	2.5	2.0	2.8	3.0	2.3
Leerlingen leren reflecteren op zichzelf hun omgeving en de relatie daartussen	2.8	3.0	2.4	3.0	3.0	2.3	2.8	3.0	2.3
Leerlingen leren meer bewust met keuzes om te gaan	2.8	2.9	2.4	3.0	3.0	2.0	3.0	3.0	2.5
Leerlingen leren betekenis te geven aan hun leven	2.6	3.0	2.3	3.0	3.0	2.0	3.0	3.0	2.8
Leerlingen ontwikkelen een eigen arbeidsidentiteit	2.3	2.8	2.0	3.0	2.8	1.8	2.4	2.0	2.0
Leerlingen kiezen welke bijdrage zij willen en kunnen leveren aan de samenleving	2.4	2.8	1.8	2.8	2.8	2.0	2.0	2.0	2.0
Leerlingen leren hun eigen arbeidsloopbaan te sturen	2.3	2.3	1.4	2.8	2.5	2.0	2.4	3.0	2.0
Leerlingen leren bij hun keuzes rekening te houden met arbeidsmarktinformatie	2.5	2.7	1.9	2.8	2.5	1.8	2.6	2.5	2.3
Gemiddelde	2.4	2.7	2.1	2.9	2.6	2.0	2.5	2.7	2.2

'De directieleden zijn redelijk bekend met de genoemde kenmerken van LOB. Loopbaan-oriëntatie als primaire verantwoordelijkheid van de leerling zelf en als activiteit van de leerling zelf en een schoolbrede benadering zijn aspecten die naar verhouding wat minder bekend zijn. De wenselijkheid van de genoemde kenmerken wordt door de directieleden gemiddeld in grote mate onderschreven, met name het bevorderen van identiteitsontwikkeling van leerlingen, het leren reflecteren, het leren meer bewust met keuzes om te gaan en het leren betekenis te geven aan het eigen leven. De haalbaarheid van de kenmerken van LOB is naar het oordeel van de directieleden aanzienlijk minder, vooral loopbaanoriëntatie als primaire verantwoordelijkheid van de leerling zelf en als activiteit van de leerling zelf en het leren sturen van de eigen arbeidsloopbaan.

Wanneer we kijken naar de bekendheid van de decanen en mentoren met de kenmerken van LOB zien we dat de decanen gemiddeld meer bekend zijn met de genoemde kenmerken dan de directieleden en de mentoren en dat de mentoren gemiddeld even bekend zijn met de kenmerken als de directieleden. Ook de haalbaarheid wordt door de decanen, mentoren en directieleden gemiddeld gelijk ingeschat, hoewel er duidelijke verschillen tussen de respondentgroepen zijn ten aanzien van de haalbaarheid van enkele afzonderlijke kenmerken.

Zo zijn de mentoren optimistischer dan de directieleden en de decanen over de haalbaarheid van de loopbaanoriëntatie als primaire verantwoordelijkheid van de leerling zelf en als activiteit van de leerling zelf. De directieleden en decanen zijn daarentegen positiever dan de mentoren over de haalbaarheid van een schoolbrede benadering van LOB.' (ISOR,'98)

3.2.2 Loopbaanvaardigheden

Een programma LOB dat leerlingen bewust leert te kiezen en hen oriënteert op onderwijs, arbeid en maatschappij, besteedt aan dacht aan kennisaspecten, aan een aantal specifieke vaardigheidsaspecten en aan het ontwikkelen van attitudes. Het doel daarvan is dat leerlingen beschikken over voldoende instrumenten om in, buiten en na school te blijven werken aan de vormgeving van hun eigen loopbaan: loopbaanvaardigheden.

Loopbaanvaardigheden zijn vaardigheden die leerlingen nodig hebben om in toenemende mate zelfstandig beslissingen te nemen ten aanzien van de eigen loopbaan. Daarin valt een driedeling aan te brengen:

- wat moet je kunnen om loopbaanafwegingen te maken;
- wat moet je kunnen om loopbaanvraagstukken grondig aan te pakken;
- wat moet je kunnen om in een loopbaan te komen en te blijven.

Om *loopbaanafwegingen te kunnen maken* zullen leerlingen zich bewust moeten worden van hun eigen verantwoordelijkheid voor hun loopbaan en daarmee leren omgaan.

Om *loopbaanvraagstukken grondig aan te pakken* zullen leerlingen ten eerste moeten beschikken over de nodige onderzoeksvaardigheden die parallel lopen aan zelfverantwoordelijk leren. Dat houdt in:

- je kunnen oriënteren op een vraag: wat is de vraag, wat heb ik nodig om tot een oplossing te komen;
- weten waar je informatie kunt vinden;
- in staat zijn de objectiviteit van die informatie vast te stellen;
- in staat zijn die informatie te waarderen, dat wil zeggen je af te vragen wat het voor jou betekent.

Belangrijk is dat leerlingen ook beschikken over vaardigheden als:

- besluiten durven en kunnen nemen;
- kunnen overzien welke activiteiten daaruit voortvloeien;
- die activiteiten kunnen plannen;
- en vervolgens kunnen uitvoeren.

Tot slot zullen leerlingen in staat moeten zijn om over al deze aspecten te reflecteren:

- heb ik de juiste informatie weten te vinden;
- heb ik die ook goed weten te 'waarderen';
- is mijn aanpak en mijn planning de juiste geweest;
- pak ik het een volgende keer weer zo aan, moet ik iets veranderen.

Als basis voor in een loopbaan komen en blijven zullen leerlingen moeten weten welke eisen de maatschappij aan de toekomstige werknemer stelt, namelijk 'leren door het hele leven': in staat zijn zich nieuwe kennis en vaardigheden eigen te maken, bereid zijn zich flexibel op te stellen, zich blijvend willen en kunnen ontwikkelen. Door de nieuwe relatie tot de werkgever zal de leerling naast zicht op eigen mogelijkheden en kwaliteiten ook vaardigheden moeten hebben om met anderen te communiceren, te onderhandelen en contacten te leggen en te onderhouden. Dit alles vereist van leerlingen om te leren denken en handelen in loopbaantermen. Het maken van een keuze op school betekent niet het einde, maar is slechts een van de stappen die zij gedurende de rest van hun leven zullen moeten nemen. Dat impliceert ook een actieve, ondernemende opstelling van de leerling: welke nieuwe mogelijkheden dienen zich aan nu ik eenmaal deze keuze heb gemaakt?³

Het onderzoek van het ISOR naar de vormgeving van loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het SVO vroeg directieleden, mentoren en decanen aan te geven in hoeverre de school is gericht op het bevorderen van algemene vaardigheden. Hieronder zijn de uitkomsten vermeld:

Mate van bevorderen algemene vaardigheden

(gemiddelden op de schaal van 1=niet tot 4=in sterke mate)

	Directies	Decanen	Mentoren
Informatievaardigheden	3.0	3.3	3.6
Leer- en studievoordigheden	2.6	3.0	3.6
Algemene cognitieve vaardigheden (analyseren, abstraheren etc)	2.5	2.8	3.4
Onderzoeksvaardigheden	2.3	2.8	3.0
Communicatievaardigheden	3.4	3.5	3.4
Samenwerkingsvaardigheden	3.1	3.3	3.6
Keuzevaardigheden	2.8	3.8	3.4
Affectieve vaardigheden	3.5	3.3	3.4
Metacognitieve vaardigheden (planning, zelfbeoordeling)	2.6	3.0	3.0

We zien dat de scholen naar de mening van de directieleden vooral gericht zijn op sociale vaardigheden (communicatievaardigheden, samenwerkingsvaardigheden) en affectieve vaardigheden.

Cognitieve vaardigheden en meta-cognitieve vaardigheden komen duidelijk minder aan bod.

Tevens blijkt dat de mentoren ten aanzien van alle genoemde vaardigheden aangeven dat men

daar in redelijke tot sterke mate op is gericht, gemiddeld meer dan de decanen aangeven (met uitzondering van de keuzevaardigheden) en gemiddeld aanzienlijk meer dan de directieleden aangeven.

Het spreekt vanzelf dat deze uitgangspunten vertaald moeten worden naar het niveau van de leerlingen uit de doelgroep van het praktijkonderwijs. Het lijkt erop dat dit een belangrijke opgave is voor de komende jaren.

3.3 Krachtige leeromgeving

In *De leerling en zijn zaak* (ARO, Utrecht, 1995) spreekt prof. Dr. J.G.L.C. Lodewijks, hoogleraar in de Onderwijs- en Opleidingspsychologie over zes basisprincipes om krachtige leeromgevingen in te richten. Deze moeten:

- *functioneel zijn*, dat wil zeggen zoveel mogelijk overeenkomsten hebben met situaties nu en later waarin leerlingen het geleerde kunnen gebruiken en toepassen;
- *uitnodigen tot activiteit*, dat wil zeggen de leerling stimuleren om op een interactieve en op integratie gerichte manier met de leerinhoud om te gaan;
- *levensecht zijn of verwijzen naar herkenbare situaties*, waar door de leerling voortdurend ervaart wat je wel of niet met het geleerde kunt doen, op welke manier en in welke situaties dat kan;
- *modellen bevatten en voorzien in coaching*. Het is nodig dat de leraar als vakdeskundige 'model' staat en als deskundig voorbeeld de aandacht van de leerlingen richt op wat belangrijk is en hoe je iets aanpakt. In de tweede rol, die van coach, helpt de leraar de leerlingen de gewenste denk- en leeractiviteit te pakken te krijgen;
- *mogelijkheden bieden tot een meer leerlinggestuurde werkwijze*, zodat de leerling geleidelijk aan leert om zelf vorm, inhoud en richting te geven aan het leren;
- *systematisch het besef van bekwaamheid ontwikkelen* bij de leerling door gestructureerd aandacht te besteden aan het leerplezier, de motivatie en met instrumenten waarmee leerlingen zicht krijgen op het toenemen van hun competenties.

Leraren in het praktijkonderwijs hebben al lang ervaren dat het weinig zin heeft om met hun leerlingen op een frontale en klassikale wijze te werken aan louter cognitieve doelen. Elementen uit het boven staande zijn waarschijnlijk in veel lessen al terug te vinden, variërend van het leren schrijven van brieven die echt op de post gaan tot het werken met een 'contextrijke' methode. Het effect hiervan -duurzaam leren- wordt groter naarmate zich dat ontwikkelt tot een stelselmatige aanpak door de hele school, zeker voor de leerlingen in het praktijkonderwijs. Aansluitend bij de algemene onderwijsdoelen van zowel de basisvorming als van het praktijkonderwijs biedt loopbaanoriëntatie en -begeleiding een kader voor scholen op om daar serieus mee aan de slag te gaan.⁴

Binnen het kader van het landelijke Plan van Aanpak lob zijn verschillende producten ontwikkeld die richting geven aan de ontwikkelingen op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding. In de uitgave 'Voor nu en later'⁵, is een basisdocument ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Dit basisdocument verwoordt inhoudelijke vertrekpunten voor de ontwikkeling van loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het voortgezet onderwijs en heeft de status van een voorlopig werkdocument. In 'Voor nu en later' krijgt het stimuleren van een krachtige leeromgeving een belangrijke plaats toegewezen:

"Voor het bevorderen van betekenisgericht leren is het van belang dat het onderwijs een actieve leerhouding stimuleert en verbindingen legt vanuit het aangeboden onderwijs naar de wereld. Het opdoen van ervaringen in reële of gesimuleerde werksituaties en het aanbieden van rolmodellen zijn hierbij belangrijke instrumenten. Het onderwijs dient zo te zijn ingericht dat het leerlingen een 'krachtige leeromgeving' biedt."

3.4 De mate waarin diverse uitgangspunten van LOB zijn gerealiseerd

In het ISOR onderzoek naar de vormgeving van LOB in het SVO is aan de directieleden gevraagd naar de mate waarin de diverse uitgangspunten van LOB zijn gerealiseerd op school.

(Gemiddelden op de schaal van 1=niet tot 4=in sterke mate)

	Gemiddelde
De doeltreffendheid van het onderwijs op deze school wordt bevorderd door planning, evaluatie en bijsturing van LOB	2.9
In de schoolorganisatie zijn de voorwaarden voor een adequate inrichting van LOB gerealiseerd	2,9
De leraren besteden in de vakken voldoende aandacht aan de relatie tussen vakinhoud en de praktijk en verschillende beroepen	2,8
De leerlingen worden voldoende voorbereid om adequate keuzes te kunnen maken	3.1
De keuze van en de determinatie voor schoolsoort of afdeling zijn goed geregeld en vinden zorgvuldig plaats	3.0
De adviezen die de school aan het einde van elk leerjaar over het door de leerling verder te volgen onderwijs vertrekt, komen zorgvuldig tot stand	3.8
Selectie en determinatie vormen geen belemmering voor een optimale doorstroming	3.1

We zien dat naar het oordeel van de directieleden de scholen in sterke mate hebben gerealiseerd dat de adviezen die de school aan het eind van elk leerjaar over het door de leerlingen verder te volgen onderwijs verstrekt, zorgvuldig tot stand komen. Ten aanzien van de overige genoemde punten is men van mening dat deze in redelijke mate zijn gerealiseerd.

Als knelpunten voor de realisering van LOB worden uiteenlopende aspecten genoemd. We noemen de volgende: de materialen, methoden zijn verouderd; het is moeilijk om geschikte stageplaatsen te vinden; er zijn te weinig uren beschikbaar en te weinig financiële middelen; professionalisering van de betrokkenen; kleine school, waar een beperkt aantal mensen een veelheid aan taken moet doen; onzekerheid over nieuwe ontwikkelingen, de positie van praktijkonderwijs.

Alle directieleden voorzien taakveranderingen in het kader van LOB. Door de nieuwe ontwikkelingen binnen het SVO zullen naar hun mening ongetwijfeld taakveranderingen plaatsvinden, ook ten aanzien van LOB. Veranderingen zullen plaatsvinden, ook ten aanzien van LOB, ten aanzien van de taakstellingen van de diverse betrokkenen, met name door de externe contacten in het kader van stages e.d. 'de huidige stagementor (geeft les, is mentor van de groep en begeleidt de stage) die moet zich professionaliseren tot coach praktijkonderwijs. Er is een interne procedure om te kijken wie daarvoor in aanmerking komt. Over twee jaar moeten we minimaal 7 coaches hebben die dat werk professioneler gaan doen.' 'door het omzetten naar praktijkonderwijs zullen er nieuwe lijnen worden uitgezet, waarbij veel nauwer zal worden samengewerkt met instanties en bedrijven in de regio.'

(ISOR '98)

- 2 Zie ook het didactische concept denken-doen-nakijken zoals beschreven in het werkdokument 'Het onderwijsaanbod voor praktijkleren' in deze serie.
- 3 (uit 'Loopbaanoriëntatie in het VMBO, een praktijkdebat met schoolleiders en decanen', APS, 1998)
- 4 (Loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het VMBO, 1998 blz. 15 t/m 24)
- 5 (Theoretische uitgangspunten voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het voortgezet onderwijs, LDC Leeuwarden, maart 1998)

4 Assessment

4.1 Omschrijving en doeleinden assessment

Assessment is een instrument dat gebruikt kan worden om in een gesimuleerde situatie vast te stellen of de leerling een bepaalde vaardigheid of taak kan uitvoeren (demonstreren).

Versillende doeleinden van assessment zijn:

- startsituatie in kaart brengen;
- tussentijdse evalueren in het proces;
- gerichte keuze maken voor de volgende fase. Dit houdt in dat er ook mogelijkheden uitgesloten worden.

4.2 Gebruik van assessment

"Een van de belangrijkste kenmerken van de school voor praktijkonderwijs is dat zij leerlingen in staat stelt een programma te volgen dat toegespitst is op ieders individuele mogelijkheden. Om dit uitgangspunt in praktijk te brengen is het noodzakelijk te beschikken over een instrument waarmee huidige en potentiële vaardigheden in kaart gebracht kunnen worden. Daarvoor is door de werkgroep trajectplan/coach een assessment-instrument ontwikkeld ('Op weg', pre-pilot Utrecht). Kern van assessment is dat de vaardigheden van de leerling gemeten worden aan daadwerkelijk vertoond gedrag. Daarmee wijkt assessment fundamenteel af van veel andere toetsvormen, waarbij de leerling uitgenodigd wordt te vertellen of om op te schrijven hoe iets moet. Hij moet het nu gewoon doen.

De opdrachten binnen een assessment-instrument vormen een afspiegeling van de feitelijke werkzaamheden, die een leerling op een toekomstige stage- of werkplaats kan verwachten. Aan iedere opdracht is een observatielijst gekoppeld. Door het vertoonde gedrag van de leerling te turven krijgt de leraar een beeld van de mate waarin de leerling de gewenste vaardigheden kan toepassen.

Het werken met een assessment-instrument past bij de school voor praktijkonderwijs en haar leerlingen. De doelgroep van dit onderwijs mag niet beoordeeld worden op een beperkt aantal, min of meer academische vaardigheden als schrijven en vertellen over. Met dergelijke theoretische middelen wordt geen recht gedaan aan de leerling zelf, het praktisch karakter dat zowel de school voor praktijkonderwijs als het toekomstig werkveld van deze leerlingen kenmerkt.

Bovendien richt het instrument zich expliciet op de zaken die een leerling wel doet. Na afloop is het dus vrij eenvoudig voor een leraar om de nodige positieve feedback te geven. Van daaruit wordt vervolgens bekeken aan welke zaken de leerling de komende periode zal gaan werken.

Het is de bedoeling dat de assessment met enige regelmaat zal worden afgenomen. Op diverse momenten in het traject zal de coach met een leerling plannen maken voor de komende periode. Dat begint al snel na de intake. De lengte van een planperiode kan per leerling verschillen. Dat hangt af van:

- de leerling (kan hij over een wat langere periode plannen?);
- de lengte van de vaardigheidstrainingen die een leerling in zijn plan opneemt;
- het aantal dagen dat een leerling daadwerkelijk op school is (indien hij ook al externe stages loopt).

Afhankelijk van de leerling en zijn traject kunnen uiteraard ook andere toetsvormen op deze momenten ingezet worden." ⁶

4.3 Assessment in de fasen van het praktijkonderwijs

Wat toets je met behulp van assessment in de vier fasen?

Fase 1 en 2: algemene vaardigheden met de nadruk op sociale vaardigheden en sociale redzaamheid, algemene arbeidsoriëntatie, oriëntatie op sectoren

Fase 3: algemene vaardigheden met de nadruk op sociale vaardigheden en sociale redzaamheid interne stages, oriënterende stages binnen een sector

Fase 4: algemene vaardigheden met de nadruk op sociale vaardigheden en sociale redzaamheid, arbeidsvoorbereidende stages, plaatsingsstages, leren op de stage- of arbeidsplaats

Het spreekt vanzelf dat de aandacht voor de algemene vaardigheden in de loop van de verschillende fasen afneemt en dat de aandacht voor het arbeidstoeleidingsdeel steeds toeneemt.

Wie houden zich bezig met assessment in deze fasen?

Fase 1 en 2: de groeps- of vakleraar hanteert het instrument. De leit-text-methode is hiervoor in fase 1 en 2 als instrument ontwikkeld. De groeps- of vakleraar verzamelt gegevens door middel van observaties en het gebruik van assessment instrumenten, geeft feedback aan de leerlingen, legt relevante gegevens vast in het leerlingdossier en/of leerlingvolgsysteem. De klassenleraar bespreekt het totaalbeeld, aan de hand van de gegevens uit het leerlingvolgsysteem, met de leerling en ouders het totaalbeeld.

Fase 3 en 4: de leraar blijft instrumenten als leit-text hanteren. De leraar verzamelt gegevens door middel van observaties en het gebruik van assessmentinstrumenten, geeft feedback aan de leerlingen, legt relevante gegevens vast in het leerlingvolgsysteem.

In deze fase vult de stagebegeleider van de school en de begeleider in het bedrijf de leraar aan met relevante gegevens en informatie over het functioneren van de leerling in de stagebedrijven. De rol van de klassenleraar blijft dezelfde.

4.4 De relatie van assessment met het onderwijsaanbod

De leraren begeleiden de leerlingen in de lessen. Zij moeten over een dusdanige algemene kennis van bedrijven, functies en de arbeidsmarkt beschikken dat zij de leerlingen kunnen observeren en assessments kunnen toepassen, nabespreken en met de leerling vooruit kijken naar de volgende stap die genomen moet worden.

Een voorbeeld van een instrument hiervoor is de Melba, een instrument waarmee leraren op basis van eigen observaties de vereiste vaardigheden en attitudes voor een activiteit kunnen vastleggen. Achtereenvolgens registreren zij de leerlingkenmerken van de leerling en van de leerling op de plaats waar die bezig is met de betreffende activiteit en diens vaardigheden demonstreert. Deze koppeling van gegevens levert een beeld op van de terreinen waarop de leerling ondervraagd wordt en de terreinen waarop deze overvraagd wordt: een beeld van waaruit verder gewerkt kan worden. Het biedt een antwoord op de vraag van de leerling: wat moet ik

nog bijleren? En adviseren mijn leraren ook om hiermee door te gaan?

De leraar kan dit al in fase 1 en 2 doen: tijdens projecten, tijdens lessen, tijdens de arbeidsvoorbereidende stage en arbeidssimulatie. Zo ook tijdens de arbeidsoriënterende en de plaatsingsstage.

De leraren kunnen zo in de loop der jaren een reservoir aan kennis opbouwen waarmee zij de leerlingen begeleiden: enerzijds tijdens de lessen, projecten, arbeidssimulatie, leerwerkplaats en anderzijds in de bedrijven. Dat betekent: opbouwen van relevante kennis over de arbeidsmarkt en arbeidsplaatsen die voor de leerling bereikbaar zijn en het ontwikkelen van begeleidingsvaardigheden op het gebied van observeren, gesprekstechnieken en feedback geven, het hanteren van assessmenttechnieken: vaardigheden die nodig zijn om te kunnen coachen.

Alle leraren leveren dus een bijdrage aan de begeleiding van de leerling. Het lijkt echter het beste om één leraar aan te wijzen die de leerling gedurende het praktijkonderwijs vakoverstijgend begeleidt. Deze leraar is in dat geval degene die het toenemende totaalbeeld van interesse en vaardigheidsniveau met de leerling en de ouders bespreekt. Hierbij maakt deze leraar voortdurend gebruik van de verzamelde gegevens in het leerlingvolgsysteem.

- integreer praktijklessen en algemeen vormend onderwijs, realiseer vaardigheidsonderwijs met contexten uit de toekomst en arbeidsperspectief van de leerling;
- school leraren in het didactisch concept denken-doen-nakijken;
- participeer in de ontwikkeling van leermiddelen;
- creëer een aangepaste setting voor oudere allochtone neveninstromers;
- stel een handelingsplan op. Bespreek de inhoud en organisatie van het programma;
- leraren kunnen leerlingen met sociaal-emotionele problemen en gedragsproblemen begeleiden;
- begeleid leerlingen bij het plannen, uitvoeren en controleren van eigen activiteiten;
- leraren zijn in staat diagnostische taken uit te voeren in het kader van handelingsplannen;
- stel een functionaris aan die de leerling gedurende het praktijkonderwijs begeleidt;
- integreer lichamelijke opvoeding in het onderwijsaanbod, mede als voorbereiding op (relatief) zwaar werk en op motorische/instrumentele vaardigheden.⁷

Aanbevelingen voor de invoering op een rijtje

4.5 Instrumenten

In de komende periode worden de beschikbare instrumenten op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding en op het gebied van assessment omschreven en geanalyseerd.

6 (bron: pre-pilot Utrecht Arbeidsgerichte leerweg)

7 (bron: Richtingaanwijzer bij Praktijkonderwijs werkt)

5 Logboek

Op basis van de bevindingen op het gebied van loopbaanoriëntatie en -begeleiding en assessment in het praktijkonderwijs ligt het in het voornemen van de LPC om voor de leerlingen in het praktijkonderwijs een logboek te ontwikkelen, waarin de leerling zelf de eigen ervaringen met zijn school- en werkervaring kan bijhouden. In dit logboek kijkt de leerling steeds even terug, verzamelt indrukken en verslagen van assessments, adviezen van leraren, van gemaakte keuzen. In 1999 zal hiervoor een klein onderzoek worden uitgevoerd in praktijkscholen en onder bemiddelaars die nog langer te maken hebben met deze doelgroep als zij van school af zijn. Het logboek zal eind 1999 voor het praktijkonderwijs beschikbaar zijn.

6 Literatuurlijst

Broeder den, S., Meijers, F. *Voor nu en later, theoretische uitgangspunten voor loopbaan-oriëntatie en -begeleiding in het voortgezet onderwijs*, LDC, Leeuwarden 1998

Centrum Educatieve Dienstverlening, *Praktijkonderwijs werkt*, CED Rotterdam 1997

Haccou, R., *NVQ*, CED Rotterdam

Kranenburgschool voor SVO, Utrecht

Landelijk Dienstverlenend centrum voor Studie- en beroepskeuzevoorlichting, *Zicht op Arbeid. Een nieuwe representatie van de wereld van arbeid, beroep en opleiding*, LDC, Leeuwarden 1997

F.J.Leenders, *Loopbaanoriëntatie en loopbaankeuzes in het SVO, een eerste oriëntatie*, ISOR Onderwijsresearch, Universiteit Utrecht 1998-06-01

Lodewijks, J.G.L.C., *De leerling en zijn zaak*, ARO, Utrecht, 1995

Middengaal Het, *school voor SVO*, Veghel

Ministerie van OC&W, *Wet op het Voortgezet Onderwijs*, Zoetermeer

Ministerie van OC&W, *Richtingwijzer Praktijkonderwijs*, Zoetermeer

Molen, H. van der, Oomen, A., *Loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het VMBO*, APS, Utrecht 1998

Procesmanagement Voortgezet Onderwijs, *Plan van Aanpak voor loopbaanoriëntatie en begeleiding. Bestemd voor overheid en schoolexterne actoren*, Den Haag, PMVO 1996

SAC, *Assessment Sociale vaardigheden en Sociale redzaamheid*, (SAC,Utrecht)

K.M.Stokking en F.J. Leenders, *'Loopbaanbegeleiding en het maken van loopbaankeuzes'*, ISOR Onderwijsresearch, Universiteit Utrecht 1998

7 Begrippenlijst

Uitleg van de gebruikte begrippen

AML	Arbeidsmarktgerichte leerweg. Een verouderde benaming voor praktijkonderwijs.
Arbeidsoriënterende stage	In een arbeidsoriënterende stage ligt het accent op een kennismaking met de arbeidssituatie in een bedrijf/instelling. De leerling kan zich in de praktijk oriënteren op de wereld van de arbeidsmarkt en de beroepen.
Arbeidssimulatie	Een binnenschoolse situatie die zodanig is ingericht dat de leerling de ervaring kan opdoen voordat hij op een (buitenschoolse) stage gaat.
Assessment	In een gesimuleerde situatie met behulp van observatie(instrumenten) vaststellen of een leerling over een bepaalde vaardigheid beschikt of een bepaalde taak kan uitvoeren.
Beroepsvoorbereidende stage	Bij de beroepsvoorbereidende stage ligt het accent op beeldvorming van de beroepspraktijk en kennismaking met de eisen die er gesteld worden.
Domein praktijkonderwijs	Aandachtsgebied waarbinnen subdoelen voor het praktijkonderwijs bepaald worden.
Einddoel praktijkonderwijs	Doel waar het praktijkonderwijs als geheel naartoe werkt (zelfredzaamheid en arbeidstoeleiding).
Geïntegreerd onderwijs	Een onderwijsconcept waarin afstemming van het onderwijs op de (ortho)pedagogisch-didactische behoeften van de leerling centraal staat. Het refereert aan de competentie van de leerkracht, die het onderwijs afstemt op de mogelijkheden en beperkingen van de leerling.
Intelligentie Quotiënt	I.Q. Het intelligentiequotiënt dat de cognitieve capaciteiten van een leerling uitdrukt, vastgesteld op basis van scores op verbaal en perfoormaal gebied.
Jobcoach	Begeleiding van de medewerker tijdens de naschoolse periode.
Leerachterstand	De relatieve leerachterstand van een leerling op de domeinen technisch lezen, begrijpend lezen en spellen alsmede rekenen of wiskunde, ten opzichte van een modale leerling in dezelfde groep onderscheidenlijk in hetzelfde leerjaar, uitgedrukt in één of meer tienden van een jaar dan wel één of meer jaren.

Matching	De koppeling van gegevens uit verschillende meetinstrumenten. Bijvoorbeeld het koppelen van gegevens over de capaciteiten van een leerling met analysegegevens over voor de leerling beschikbare arbeidsplaatsen. De uitkomst van de gekoppelde gegevens kan worden gebruikt om leerlingspecifieke leerdoelen te formuleren of een geschikte plaatsingsstage en naschoolse begeleiding te organiseren.
Plaatsingsstage	Stage waarbij het de bedoeling is dat deze overgaat in een definitieve arbeidsplaats.
Pro	Praktijkonderwijs. Onderwijs voor leerlingen met een iq in de bandbreedte van 60 tot 75/80 en een leerachterstand van meer dan drie leerjaren. Eindonderwijs; leidt toe naar een arbeidsplaats en (zelf)redzaamheid in de maatschappij.
Regionale coördinator (of bovenschoolse) coördinator	Een functionaris die in een bovenschoolse of een schoolse functie noodzakelijke taken en activiteiten in de regio verricht op het gebied van werving, behoud en de kwaliteit van stage- en arbeidsplaatsen.
Sociaal-emotionele problematiek	De problematiek waardoor het onderwijsleerproces substantieel wordt belemmerd als gevolg van het sociaal-emotioneel functioneren van een leerling.
Stage	Stagepraktijk waarin de leerling onder begeleiding leeractiviteiten op een buitenschoolse leerplaats ontplooit op basis van het leerplan van een door hem aan de school gevolgd programma. De stage vormt een wezenlijk bestanddeel van de totale opleiding en heeft tot doel nader omschreven leerervaringen op te doen in de praktijk.
Stagebegeleider of stagecoach	Degene die is belast met de begeleiding van de leerling en werkzaam is bij de stagegever.
Stagecoördinator	De leraar of de schoolfunctionaris, die contact onderhoudt met de stagebegeleider van de arbeidsplaats.
Stagegever	De rechtspersoon of de natuurlijke persoon bij wie de stage wordt doorlopen.
Stageleraar	De leraar van de school waarop de leerling is ingeschreven, belast met de begeleiding van de leerling tijdens de stage.
Stagiair	De leerling van de school. Tijdens de stage is en blijft de stagiair leerling van de school waar de opleiding wordt gevolgd.

Subdomein praktijkonderwijs	Een beschreven en observeerbaar doel binnen een domein van het onderwijsaanbod praktijkonderwijs.
TVS	Toepassing, Vaardigheid en Samenhang. Rode draad in de Basisvorming vo.
Toelaatbaarheidsbepaling	Ook: indicatiestelling. Een door de permanente commissie leerlingenzorg geadviseerde en door de regionale verwijzingscommissie genomen beslissing over de vraag of het leerwegondersteunend onderwijs of het praktijkonderwijs voor een bepaalde leerling de beste onderwijsroute is. Daarmee wordt de leerling toelaatbaar tot die onderwijsvorm. De school ontvangt daarvan een beschikking (in 1999 een advies) van de regionale verwijzingscommissie.
Vaardigheid	Eenvoudige, enkelvoudige handeling.

8 Bijlagen

Bijlage 1

MAST 1 en 3

Voor een toeleiding naar de arbeidsmarkt is het vooral voor leerlingen met een verstandelijke handicap van groot belang te weten welk werk zij kunnen uitvoeren. Hierdoor kan aan een gerichte plaatsing op de arbeidsmarkt worden gewerkt, waarbij de capaciteiten van de leerling zo optimaal mogelijk benut worden. Een goed inzicht in deze capaciteiten leidt er ook toe dat de leerling eerder positief wordt benaderd. Het gaat er dan namelijk niet om wat de leerling niet kan, maar juist om wat hij wel kan. Iedere leerling wordt voordat de stage begint onderworpen aan een arbeidskundig onderzoek. Dit onderzoek wordt door de school zelf gedaan.

De deelnemende scholen maken gebruik van de MAST 1 en de MAST 3.

De MAST 1 (Manual Ability Scanning Test) beperkt zich tot een aantal basisvaardigheden en wordt gebruikt om de handvaardigheden van een leerling voor productieve vaardigheden te meten. De testserie bestaat uit 21 testen die verdeeld zijn over 2 koppelbare testboxen. De MAST 1 is een verbetering en uitbreiding van de Ruward tests. Aanvullingen hebben plaatsgevonden met selectie-, symmetrie-, montage-, teken- en looptesten. Vanuit de verslagen van de commissie van onderzoek wordt er gezocht naar aanknopingspunten met MAST 1. Alleen die leerlingen waarvoor men dat niet nodig acht, worden getest.

Met de MAST 3 (Measured Aspects Survey Technique) is een goede relatie te leggen met de onderwijsactiviteiten in de praktijkvakken. Het gaat om functionele aspecten. Er worden 28 functionele aspecten onderscheiden, elk onderverdeeld in vijf niveaus. Elk niveau is omschreven.

Zoals boven aangegeven wordt het onderzoek als regel uitgevoerd door de school zelf. Elke school heeft een aantal gecertificeerde onderzoekers die dit onderzoek kunnen uitvoeren. De resultaten worden op meerdere wijzen benut.

Allereerst natuurlijk om de arbeidscapaciteit te bepalen in relatie tot het soort arbeid die de betrokkene kan verrichten. Uiteindelijk moet immers worden bepaald welke stage en welk werk het meest geschikt zijn voor betrokkenen. In de schoolloopbaan worden door middel van work-samples gegevens verzameld die inzicht geven in de arbeidskundige mogelijkheden van de leerling.

De gegevens worden ook gebruikt om het onderwijsprogramma voor deze leerling waar nodigen mogelijk te optimaliseren. Ook kan een arbeidsplaats gescreend worden op dezelfde aspecten. Die match is dan snel gemaakt.

Eenmaal op stage of werkend in een baan wordt bij de opzet en uitvoering van de begeleiding rekening gehouden met de resultaten van het onderzoek.

Tot slot geven de resultaten gezamenlijk een goed en onmisbaar inzicht in de arbeidskundige mogelijkheden van de schoolpopulatie. Hierdoor blijft de school scherp in het streven het programma zoveel mogelijk bij de leerlingen te doen aansluiten. Met name op dit laatste aspect moet nog veel werk verzet worden. Het gaat dan niet alleen om de acties die elke school moet uitvoeren, maar ook en vooral om de inhoudelijke vormgeving van het praktijkonderwijs in Nederland.

(Bron: "Iedere leerling een baan"; Arbeidsintegratie door het praktijkonderwijs in N.O. Brabant)

Bijlage 2

MELBA

Het Melba-programma, ontwikkeld aan de Universiteit van Siegen in Duitsland, biedt mogelijkheden om functiekenmerken te vergelijken met individuele leerlingkenmerken.

Het programma doet dit op basis van een 29-tal geselecteerde en gedefinieerde kenmerken. Uitkomsten van een vergelijking kunnen dienen als bemiddelingsinstrument voor leerlingen naar stage of een (definitieve) arbeidsplaats. De vergelijking genereert ook "leerdoelen", gerelateerd aan arbeidsplaatsen. Tevens is het mogelijk door de definiëring de leerdoelen in een ontwikkelingskader te plaatsen.

Tenslotte levert de profielvergelijking van functie- en leerlingprofiel nog begeleidingskenmerken.

	ondervragen				overvragen				
	4	3	2	1	0	1	2	3	4
Cognitieve kenmerken									
Werkplanning					x				
begripsvermogen					x				
aandacht						x			
concentratievermogen				x					
leren, waarnemen, onthouden				x					
problemen oplossen							x		
flexibiliteit								x	
voorstellingsvermogen									
Sociale kenmerken									
doorzettingsvermogen				x					
leiding kunnen geven							x		
contactuele vaardigheden						x			
kritische instelling								x	
openstaan voor kritiek									x
samenwerken							x		
kenmerken van de werkuitvoering									
uithoudingsvermogen		x							
zelfcontrole								x	
omgaan met mislukkingen									x
vermogen tot structureren								x	
nauwgezetheid						x			
zelfstandigheid							x		
zorgvuldigheid						x			
verantwoordelijkheid							x		
Psychomotorische kenmerken									
inzet / motivatie			x						
fijne motoriek					x				
reactiesnelheid					x				
Culturele vaardigheden en communicatie									
lezen						x			
schrijven						x			
rekenen					x				
spreken				x					

PROFILVERGLEICH

FÄHIGKEITSPROFIL

NAME/VORNAME : NUMMER :
van Someren VSO-312

BEARBEITER/IN :
Henk JS

DATUM :
12-08-98

ARBEIT AM GRUPPENARBEITSPLATZ MÖGLICH

JA NEIN

ARBEIT AM SEPARATEN ARBEITSPLATZ

MÖGLICH JA NEIN

ANFORDERUNGSPROFIL

NAME/VORNAME : NUMMER :
Excenterpers (schetsplaten) 8

DATUM : BEARBEITER/IN
12-08-98 JS

ARBEIT AM GRUPPENARBEITSPLATZ

JA NEIN

ARBEIT AM SEPARATEN ARBEITSPLATZ

JA NEIN

Dieser Profilvergleich wurde bearbeitet von:

Universität-Gesamthochschule Siegen - MELBA
Hölderlinstr. 3, 57068 Siegen

BEREITUNG UND MASSNAHMEN:

Melba		Unterforderung				Überforderung				
		4	3	2	1	0	1	2	3	4
KOGNITIVE MERKMALE										
Arbeitsplanung							X			
Auffassung									X	
Aufmerksamkeit									X	
10 Konzentration					X					
14 Lernen/Merken									X	
18 Problemlösen						X				
27 Umstellung									X	
29 Vorstellung									X	
SOZIALE MERKMALE										
Durchsetzung									X	
Führungsfähigkeit									X	
Kontaktfähigkeit									X	
11 Kritikfähigkeit									X	
13 Kritrierbarkeit									X	
26 Teamarbeit								X		
Merkmale zur Art der ARBEITSAUSFÜHRUNG										
Ausdauer							X			
12 Kritische Kontrolle									X	
16 Mißerfolgsteranz							X			
17 Ordnungsbereitschaft							X			
19 Pünktlichkeit									X	
23 Selbständigkeit									X	
24 Sorgfalt									X	
28 Verantwortung									X	
PSYCHOMOTORISCHE MERKMALE										
Antrieb							X			
Feinmotorik									X	
20 Reaktionsgeschwindigkeit									X	
KULTURTECHNIKEN/KOMMUNIKATION										
15 Lesen									X	
21 Rechnen									X	
22 Schreiben									X	
25 Sprechen									X	

FÄHIGKEITSPROFIL

NAME/VORNAME :
van Someren
Henk

NUMMER :
VSO-312

BEARBEITER/IN :
JS

DATUM :
12-08-98

BEMERKUNGEN :
Henk kan in paniek raken wanneer hij teveel verschillende zaken tegelijk moet doen.

ARBEIT AM GRUPPENARBEITSPLATZ MÖGLICH

JA NEIN

ARBEIT AM SEPARATEN ARBEITSPLATZ MÖGLICH

JA NEIN

BERÜCKSICHTIGUNG KÖRPERLICHER MERKMALE NÖTIG

JA NEIN

DAS PROFIL WURDE ERSTELLT AUF DER GRUNDLAGE VON

EXPLORATON

AUFGABENBEARBEITUNG

VERHALTENSBEOBSACHTUNG

FREMDNAMINENSE

SONSTIGES

Universität-Gesamthochschule Siegen - MELBA
Hölderlinstr. 3, 57068 Siegen

Melba	KOGNITIVE MERKMALE	PROFILWERT				
		1	2	3	4	5
2	Arbeitsplanung			X		
3	Auffassung			X		
4	Aufmerksamkeit			X		
10	Konzentration					X
14	Lernen/Merken			X		
18	Problemlösen			X		
27	Umstellung					X
29	Vorstellung			X		
SOZIALE MERKMALE						
6	Durchsetzung			X		
8	Führungsfähigkeit			X		
9	Kontaktfähigkeit			X		
11	Kritikfähigkeit			X		
13	Kritisierbarkeit			X		
26	Teamarbeit					X
Merkmale zur Art der ARBEITSAUSFÜHRUNG						
5	Ausdauer					X
12	Kritische Kontrolle					X
16	Mißerfolgstoleranz			X		
17	Ordnungsbereitschaft					X
19	Pünktlichkeit					X
23	Selbständigkeit					X
24	Sorgfalt			X		
28	Verantwortung			X		
PSYCHOMOTORISCHE MERKMALE						
1	Antrieb					X
7	Feinmotorik			X		
20	Reaktionsgeschwindigkeit			X		
KULTURTECHNIKEN/KOMMUNIKATION						
15	Lesen			X		
21	Rechnen			X		
22	Schreiben			X		
25	Sprechen			X		

ANFORDERUNGSPROFIL

TÄTIGKEIT:
Excenterpers (schetsplaten)

DATUM:
12-08-98

FIRMA/BETRIEB:
Van der Meer

ANSPRECHPARTNER/IN
dhr. Jansen

BEMERKUNGEN :
Kleine produkten.
Veel lawaai in de hal

NUMMER:
8

BEARBEITER/IN:
JS

TEL:
0485 317378

MELBA	PROFILWERT				
	1	2	3	4	5
KOGNITIVE MERKMALE					
2	Arbeitsplanung	0			
3	Auffassung	0	0		
4	Aufmerksamkeit	0	0		
10	Konzentration	0	0		
14	Lernen/Merken	0	0		
18	Problemlösen	0	0		
27	Umstellung	0	0		
29	Vorstellung	0	0		
SOZIALE MERKMALE					
6	Durchsetzung	0	0		
8	Führungsfähigkeit	0	0		
9	Kontaktfähigkeit	0	0		
11	Kritikfähigkeit	0	0		
13	Kritischerbarkeit	0	0		
26	Teamarbeit	0	0		
Merkmale zur Art der ARBEITSAUSFÜHRUNG					
5	Ausdauer	0	0		
12	Kritische Kontrolle	0	0		
16	Mißerfolgsteranz	0	0		
17	Ordnungsbereitschaft	0	0		
19	Pünktlichkeit	0	0		
23	Selbständigkeit	0	0		
24	Sorgfalt	0	0		
28	Verantwortung	0	0		
PSYCHOMOTORISCHE MERKMALE					
1	Antrieb	0	0		
7	Feinmotorik	0	0		
20	Reaktionsgeschwindigkeit	0	0		
KULTURTECHNIKEN/KOMMUNIKATION					
15	Lesen	0	0		
21	Rechnen	0	0		
22	Schreiben	0	0		
25	Sprechen	0	0		

ARBEIT AM GRUPPENARBEITSPLATZ

JA NEIN

ARBEIT AM SEPARATEN ARBEITSPLATZ

JA NEIN

Universität-Gesamthochschule Siegen - MELBA
Hölderlinstr. 3, 57068 Siegen

Bijlage 3

LVS20

Een geautomatiseerd leerlingvolgsysteem dat wellicht als belangrijkste kenmerk heeft dat het een 'open' systeem is. Dat wil zeggen dat scholen hun bestaande beoordelings-, besprekings- en andere formulieren er naadloos in kwijt kunnen.

LVS20 slaat leerlinggegevens op in verschillende lagen en werkt daardoor ook als een geautomatiseerd leerlingdossier.

Door de wijze waarop LVS20 is ingericht dwingt het tot structureren van gegevens, waardoor leerlingbegeleiding sterk wordt gestimuleerd.

De vormgeving van de cyclus van handelingsplanning zoals in het LVS wordt toegepast is hierbij schematisch weergegeven.

Bijlage 4

KWALIFICATIE; EEN COMBINATIE VAN WERKERVARING EN KENNIS

Met de invoering van de kwalificatiestructuur in het secundair beroepsonderwijs en educatie en het Erkennen van elders Verworven Kwalificaties (EVK) is een stap gezet om het leren van vaardigheden breder te zien dan alleen het opdoen van kennis in een klas-structuur zoals wij tot nu toe voornamelijk gewend zijn. Meer en meer wordt duidelijk dat het opdoen van kennis geen garantie biedt voor het opdoen van de juiste (werk)ervaring om later met succes een beroep uit te oefenen.

In de ons omringende landen is men druk doende om na te gaan of het mogelijk is om een certificaat uit te reiken indien een persoon kan aantonen dat hij/zij over de juiste vaardigheden beschikt en dus tevens over de onderliggende kennis.

In Engeland heeft dit geleid tot het instellen van National Vocational Qualifications (NVQ's). Een NVQ is opgebouwd uit onderdelen (Unit), die exact aangeven wat je moet doen en hoe goed je iets moet doen. Om een NVQ te behalen moet je aan al deze onderdelen voldoen.

Het behalen van een onderdeel van een NVQ verzekert je dat je over de vaardigheden, de kennis en het begrip beschikt en dat je het werk goed uitvoert. Het bewijst dat je inderdaad over die vaardigheden beschikt, die door je werkgever of directeur van jou verwacht wordt.

Daarom zijn NVQ's ook essentieel anders dan de ons tot nu toe bekende kwalificaties:

- het toont dat je het werk aankan.
- het maakt geen gebruik van schriftelijke toetsen.
- trajecten voor NVQ's staan open voor een ieder die het maar wil behalen. Er is geen tijds-limiet of leeftijds-limiet.
- je bepaalt de snelheid, plaats en de manier waarop je vaardigheden wil beheersen.
- vaardigheden en ervaring die je reeds bezit kan je zonder meer inbrengen.
- het is zelfs mogelijk om op onderdelen aan een NVQ te werken.

Een NVQ Unit kan je behalen door bewijsmateriaal te verzamelen in een zogenaamde portfolio, dat voldoet aan de criteria zoals vastgelegd is in een apart document. dat door een 'board' is vastgesteld.

Dit bewijsmateriaal wordt beoordeeld door een 'assessor', daarna wordt dit oordeel + portfolio bekeken door een 'verifier' van hetzelfde instituut als de 'assessor', waarna een onafhankelijk persoon de zogenaamde 'external verifier' het totaal inclusief tussentijdse beoordelingen be-kijkt, weegt en hier een slotbeoordeling aan geeft. Pas dan heeft men voldaan aan alle eisen en kan het certificaat uitgereikt worden.

In Rotterdam heeft men voortgeborduurd op de ervaringen die opgedaan zijn in het ESF-pro-ject 'Pilot projecten Arbeidsmarktgerichte leerweg voor jongeren 4GG' met de NVQ. Op dit moment hebben enkele collega's van ons uit de vier grote gemeenten met succes het officiële Engelse certificaat Unit C25: 'Facilitate individual learning through coaching' behaald.

In het kader van het toegroeien naar één Europa en het erkennen van kwalificaties over gren-zen heen is men hier van mening dat een dergelijk traject voldoende mogelijkheden biedt om uiteindelijk ook in Nederland te komen tot de erkenning van een dergelijke kwalificatie.

Daarom wordt door de Dienst Stedelijk Onderwijs en het Centrum Educatieve Dienstverle-ning, in samenwerking met Handsworth College uit Birmingham, een traject ontwikkeld om te komen tot een voorlopig Rotterdamse Accreditering van Kwalificaties voor de onderdelen 'Coaching' (begeleiden voor docenten) en 'Coaching to the Job' (Toeleiden naar arbeid, voor stagedocenten), naar analogie van Unit C25.

Deze twee trajecten worden op dit moment getoetst door groepen docenten die bewijsmateri-aal vergaren in hun portfolio om aan te tonen dat zij over de benodigde vaardigheden en ken-

nis beschikken.

Hieronder geven we enkele voorbeelden van vragen waarop een stagedocent in de praktijk antwoord dient te geven om bewijsmateriaal te vergaren voor zijn portfolio. Sommige aspecten zullen voor alle docenten gelden om de eenvoudige reden dat een stagedocent ook docent is.

Voorbeeld:

Het kunnen vaststellen van de leerbehoeften van individuele leerlingen.

Hierbij kan aan de orde komen; het bepalen van de noodzakelijkheid van aanvullend onderzoek, of overleg met bij de docenten betrokken docenten, of overleg met een vorige school. etc.

Het inzicht hebben in en het kunnen omgaan met verschillende leerstijlen.

Bijvoorbeeld het kunnen vaststellen van de mogelijkheden en noodzakelijkheden om de communicatieve vaardigheden van een leerling te vergroten.

Het kunnen controleren van begrip en progressie van de leerling.

Bijvoorbeeld via observatie, vraagtechnieken of rapportage van derden

Waarom moet een (stage)docent nu deelnemen aan een dergelijk traject als hij/zij dit werk al jaren doet en toch al over de benodigde vaardigheden beschikt'?

Allereerst is van belang dat we de verworvenheden van het (stage)docentschap vastleggen binnen een dergelijke structuur met als doel om toekomstige (stage)docenten of collega's die dat werk ook willen gaan doen in de gelegenheid stellen om te bewijzen dat zij dit werk ook aankunnen. Iemand kan dan aantonen dat hij of zij daadwerkelijk over de vereiste vaardigheden beschikt.

Ten tweede kan en zal een school of een samenwerkingsverband in de toekomst uiteindelijk de kwaliteitsvraag stellen of hun docenten wel over de vereiste vaardigheden zullen beschikken.

Ten derde wil de gemeente Rotterdam in de komende jaren het voortouw nemen om dergelijke nieuwe ontwikkelingen te stimuleren en verder te ontwikkelen.

Dit laatste komt tot uiting in het gegeven dat zij extra gelden ter beschikking stelt om NVQ's op het gebied van 'Coaching', 'Coaching to the Job' en 'Care-assistant' voor het onderwijsveld te ontwikkelen. Voorts zal het CED deze structuur verder Nederlandrijp maken zodat wij vanaf 1999 niet meer afhankelijk zullen zijn van onze collega's in Engeland.

In breder verband zal dit jaar een start gemaakt worden met een vergelijk met het Duitse systeem van 'sleutelkwalificaties' en het nagaan of matching van leerlingvariabelen en docentvaardigheden tot de toekomstige mogelijkheden gaan behoren.

Samen met de beide roc's in Rotterdam zal er een verband aangebracht worden tussen het NVQ systeem voor docenten en de EVK's voor leerlingen.

Uiteindelijk is het de bedoeling om een start te gaan maken met een structuur waarin kwalificaties binnen Europa uitwisselbaar zullen zijn.

Achtereenvolgens betekent dit:

- het ontwikkelen van beide trajecten; Coaching en Coaching to the Job
- het voldoen aan de officiële Engelse criteria van het Assessorschap
- het ontwikkelen van het traject 'Assessor'
- het voldoen aan de officiële Engelse criteria van 'Verifier'
- het ontwikkelen van het traject 'Verifier'.

Parallel hieraan wordt het onderdeel 'Care-assistant' ontwikkeld voor het speciaal onderwijs.

wat te vergelijken valt met een onderwijsassistent.

In breed Rotterdams verband zullen genoemde trajecten in de komende tijd ontwikkeld worden, terwijl tegelijkertijd voor draagvlak gezocht wordt bij het ministerie en verwante instellingen.

Ronald Haccou, CED, Rotterdam

The logo for LPC (Vereniging de Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra) features the letters 'LPC' in a bold, sans-serif font. The letters are enclosed within a white circular outline that is partially obscured by several thin, white, curved lines that sweep across the logo, creating a sense of movement and connectivity.

LPC

***Vereniging de Samenwerkende
Landelijke Pedagogische Centra***

Postbus 85475, 3508 AL Utrecht

Telefoon (030) 285 66 00, fax (030) 288 24 99

VSLPC is een samenwerkingsverband van APS, CPS en KPC Groep.